

OPĆA GEOGRAFIJA

NICOD J.: Pays et paysages du calcaire. Presses universitaires de France, Coll. SUP. Paris 1972, p. 1-230.

Kao što sam naslov »Vapnenačke zemlje i pejzaži« kaže, pred nama je informativno djelo a ne znanstvena konstrukcija, zapravo ono što trebamo. Prividno logične konstrukcije bez dovoljnih činjeničnih podataka i jesu poteškoća i problem znanstvenog napretka. Ah, prikupljanje i provjeravanje informacija je veoma teška, gotovo neostvariva zadaća. J. Nicod je uočio potrebu i sa zanosom uložio ogroman napor — to treba na početku istaći i pohvaliti.

Mala knjižica, čiji opseg je određen kolekcijom u kojoj je objavljena, podijeljena je u sedam poglavlja, koja odražavaju autorov napor da odgovori onome što se iz naslova očekuje. Prva tri poglavlja daju bitne podatke koje je nužno znati da bi se shvatila bit krša, a slijedeća četiri poglavlja se odnose na umješno grupirane krške krajeve.

U prvom poglavlju »Vapnenci i temeljni površinski oblici krša« (str. 9—43) je opravdano u početku istaknuto da je krš vezan za određenu litošku osnovu. Prema najnovijim saznanjima dani su osnovni i birani podaci o osobinama i razlikama pojedinih stijena na kojima se razvija krš. Jasno su izloženi različiti uvjeti otapanja vapnenaca. U razvoju krških oblika, autor se ne može sasvim osloboditi cikličkog gledanja, što ga nužno vodi na nerealanu konstataciju da su polja prekrivena crvenicom, što nije slučaj u klasičnim poljima. To gledanje je neusklađivo s bogatim činjenicama koje su objašnjene u ovom djelu. Dobro su izložene osobine krša na gipsu.

Drugo poglavlje »Cirkuliranje voda u kršu« (str. 44—70) je logičan nastavak. Polazi se od pomiranja i ono poređuje s vrelima, dajući birane i veoma korisne podatke iz različitih krajeva svijeta. Autor je posvetio posebnu pažnju podzemnoj cirkulaciji. Nalazimo mnogo podataka koji se kasnije dopunjuju u regionalnim pregledima; razumno se uzima određen stav prema vječnoj raspravi o pouzdanom pukotinskom protjecanju i problematičnoj povezanoj temeljnici. Geografski je posebno važan osvrt na ekonomiju s raspoloživim vodama u kršu.

Poglavlje »Spilje i njihov postanak« (str. 72—94) je majstorski sažet prikaz onoga što se zna o tom važnom pitanju. Bilo bi nereально da se ističu pojedinosti, a nemoguće je u raspoloživom opsegu naći više podataka o tom važnom pitanju.

U regionalnom pregledu na prvom mjestu su »Mediterranski krški krajevi i njihova polja« (str. 95—136). Izvanredan poznavalac provansalskog krša i dobro obaviješten o dinarskom, J. Nicod je, i zbog objektivnih razloga, glavnu pažnju posvetio tim krajevima, ali je dan osvrt i na druge mediteranske krške prostore. Steta što se u pitanju polja ostalo na početnim gledanjima, te se Skadarsko jezero uvrtčuje među polja. Autor je dao veoma dobre dopune socijalnog aspekta. Posebno je istaknuto značenje velikih hidrotehničkih zahvata u dinarskom kao i u provansalskom kršu. Važni su podaci o krškim obalama i njihovim specifičnim pojavama.

»Alpske i subpolarne krške pustoši« (str. 137—165) naslov je poglavlja u kome je autor skupio podatke i dao pregled novijih saznanja o »mladom kršu« ovih krajeva, koji je tek u posljednjih 10 000 godina oslobođen od lede-

nog pokriva. Dalja istraživanja treba da riješe što je i da li je nešto naslijeđeno i iz preglacijalnog krškog inventara. Ovaj tekst obiluje izvanrednim obavještenjima.

Šesto poglavlje »Vapnenački ravnjaci umjerenih širina« (str. 166—200) je posvećeno prvenstveno francuskim »Causses« i kršu u Kentuckyu (USA); dana su bogata i najnovija saznanja s odgovarajućim objašnjenjima. Uz pregled krša Jure i južne Njemačke, izložene su osobine moravskog krša, dok krš Slovačke i Mađarske nije dodirnut.

Naslov posljednjeg poglavlja »Čudan svijet intertropskog krša« (str. 201—230) dobro odražava živahan i zanosan način izlaganja, u kome su prikupljena i jasno izložena najnovija saznanja o kršu u vlažnim i toplim klimama. To je zaista jedinstven pregled. Izložene su i osobine krša u krajevima s dugim sušnim razdobljem.

U epilogu autor traži razumijevanje za praznine, koje su nametnute opsegom džepne publikacije. On se nada da će čitalac biti zadovoljan s onim što će tu naći; sigurno je, međutim, da će naći više nego što može očekivati i J. Nicod s ovom publikacijom dobiva prijatelje. Knjiga se pročitava u dahu, ostaje pri ruci, jer je u njoj sažeta cijela biblioteka i dan koncizna pregled dugog znanstvenog razvoja. Naš prikaz je samo poticaj da svatko, tko se zanima, ne samo za krš, već i prirodu uopće, koristi ovu knjižicu koju će stalno zadržati pri ruci. J. Nicod je učinio ono što nam je trebalo.

J. Roglić

SWEETING M. M.: Karst Landforms. Macmillan London, 1972. XVI + 362.

Nakon decenija zanosnog rada koji je autora vodio kroz uporno izučavanje britanskog krša i krške krajeve oko Zemlje (klasični Dinarski krš, različite krajeve Evrope, različite dijelove Australije, Afrike, vlažne prašume srednje Amerike, različite subarktičke krajeve itd.) — M. Sweeting može reći da ima neposredan uvid u krš širom svijeta. Naporan put je vodio kroz krško bespuće, na visoke planine i u podzemlja.

Autorica je istovremeno uzimala uzonke, vršila analize i najsavjesnije

pratila radove drugih, svladavajući s izuzetnom energijom jezične barijere. Pred nama je rezultat napora — lijep po izgledu i izuzetno bogat sadržajem. M. Sweeting ima posebnu kvalitetu da, uz svoj pristup i sud, najkonsekventnije iznosi tuđe rezultate i mišljenja.

Nakon predgovora, zahvale te popisa fotografija, crteža i tabli (str. I—XVI, autor iznosi svoje poglede i rezultate u 18 poglavlja).

U Uvodu (1—9) dana je bitna informacija o biti krša, terminima i raširenosti te glavni podaci o povijesti istraživanja, s dvije karte: raširenost Dinarskog krša (karta A. Serko) i krša u svijetu. To su veoma važne informacije o temeljnim pitanjima.

»Krški vapnenci« naslov je prvog poglavlja (str. 10—23). Uz čistoću, autor posebno naglašava značenje građe vapnenaca i utjecaj pukotina. Tu su sažete i provjerene informacije, za kojima ćemo često posegnuti, što djelo čini »priručnikom«. Isticanje litološkog momenta na prvom mjestu je posebno opravdano.

»Otapanje vapnenaca« (str. 24—44) je ključno poglavlje, u kome su sažeta bogata saznanja i istaknuti problemi. Izvjesno nema u »svjetskoj literaturi« ovako koncizna i bogata pregleda. Autorica nastoji da svakom gledanju prizna moguće značenje. Dalja poglavlja izlažu pojedine krške oblike, što je i naslov djela.

»Ponikve — zatvorene udubine umjerenih dimenzija« (str. 44—74) su na prvom mjestu i posvećena im je posebna pažnja. Objašnjena je i etimologija naziva, pri čemu se ne mogu izbjeći posljedice nedovoljnog poznavanja naših jezika. Dan je jasan osvrt na znanstvena objašnjenja nastajanja ponikava, izdvojeni su glavni tipovi i posebno su prikazane ponikve u »tropskim« odnosno toplim i vlažnim krajevima. Autor je uzeo u obzir rezervu koja je opravdano učinjena prema epitetu »tropski«. Pretpostavljena veza s »uvalama« je usput spomenuta, što dobro odgovara novim spoznajama. Posebno treba istaći naglašavanje subsidencijskih odnosno incizijskih procesa u pokrivenom kršu. Recenzent smatra da je u realističkom pregledu oblik krškog reljefa, kao što je ovaj, trebalo uz ponikve staviti »glavice« — izolirane uzvisine — koje određuju specifične konture krškog reljefa. O tome treba posebno raspraviti.

»Grizine ili škrape — oblici na površini vapnenaca« (str. 74—102) su op-

ravdano stavljene na drugo mjesto. Specifična je poteškoća u izlaganju grizina uopće, što su njemački autori izvršili bogatu terminološku diferencijaciju, u skladu s njihovim jezikom, u kojoj je teško uspostaviti genetsko-tipološko diferenciranje. Razumljivo je stoga da autor daje tabelarni pregled (tab. XII) njemačkih termina, kojima ne može naći adekvatne engleske izraze.

»Doline u kršu« (str. 103—121) su realistički rasporedene u: alogene, slijepe, obluci i sune, te dezorganizaciju običnih dolina. Autor dobro istice da su u kršu doline specifične po izgledu (kanjoni) i procesima: sedrene zaustave. Slijepe doline su redovito i aiogene. Opravdano su suhe doline usput dotane, kao i dodatak o dezorganizaciji. Red gledanja je nov i opravdan.

»Pononi i jame« (str. 122—128) to je, opravdano, kratko poglavlje, u kome je autor pokušao da uđe i u značenje naših termina, ali nije čudo što ih nije uspio pouzdano razlikovati.

»Spilje« (str. 129—141) su najdulje i izuzetno bogato poglavlje. Na temelju bogatog neposrednog poznavanja spilja širom svijeta i studija literature jasno su dana uvodna obavještenja o razvoju speleologije i terminologiji, zatim uvjeti nastajanja spilja, izdvojeni su tipovi spilja i na kraju izloženi procesi urušavanja. Jasnoća izlaganja, birane ilustracije i bogata dokumentacija čine ovo poglavlje izuzetno vrijednim pregledom suvremenog stanja speleologije; zapravo i slijedeće poglavlje je povezano s ovim.

»Spiljske taložine« (str. 173—191) su izvanredan pregled i objašnjenje nekarbonatnih i karbonatnih taložina. Posebno treba istaći obilje primjera i kompetentnih objašnjenja karbonatnih taložina. Zapravo poglavlja o spiljama i spiljskim taložinama čine posebnu monografiju, čija vrijednost se može ocijeniti prema autorovom izuzetnom iskustvu i kompetentnosti.

»Polja« (str. 192—207), kao što naslov kaže su izložena realistički i uvjerljivo. U dosadašnjim općim djelima o kršu ovo je daleko najbolje izlaganje o poljima. Posebno je značenje dano izoliranim poljima u Dinarskom kršu.

»Vrela u kršu« (str. 208—217) su raspravljena prema načinu i mjestu izbijanja te osobinama vode. Izdvojeni su i objašnjeni specifični tipovi vrela.

»Voda u kršu i utvrđivanje vodnih veza« (str. 218—234). Izloženi su po-rijeklo i osobine vode u kršu. Dan je

pregled različitih metoda i rezultata utvrđivanja vodnih veza.

»Hidrologija krša« (str. 235—251). U ovom poglavlju je dan pregled općih ideja o kretanju vode u kršu. Autor konstatira da još nema opće prihvaćenog gledanja, a on se priklanja shvaćanju o četiri zone: aeracije, sezonskog protjecanja, kontinuiranog protjecanja i najdubljeg pojasa, gdje nema protjecanja.

»Tipovi krša« (str. 252—269) dan je pregled glavnih tipova izdvojenih u dosadašnjoj svjetskoj literaturi. Neobično je da autor izdvaja iz ovog poglavlja slijedeće:

»Tropski krš« (str. 270—295), u kome je posebna paznja posvećena »stozastom kršu« (Kegelkarst) i kršu s kukovima (Turmkarst). Prevaga površinske rubne korozije i konkrecijske kore na blokovima karbonatnih stijena uvjetuju razvoj specifičnog tipa krša.

»Ostali tipovi krša« (297—308) obrađeni su pokriveni, reliktni i fosilni, singenetski i pseudokrš.

»Utjecaj cikličkog koncepta na poznavanje krškog reljefa« (str. 309—314) dan je pregled pokušaja i značenje primjene Davisove ideje o cikličkom razvoju reljefa.

Posljednje poglavlje »Zadaće i primjena istraživanja krškog reljefa« (str. 315—331) ističe glavne probleme i sadašnje stanje karstologije. Preciziranje i analiza oblika, poznavanje vapnenaca, izučavanje osobina vode i krška hidrografija su glavni problemi. Istraživanja i poznavanje krša je temelj njegove valorizacije. Sve jača međunarodna suradnja i razmjena mišljenja te posebno praktični zahvati pridonose bržem razvoju karstologije.

Izabrani riječnik, posebno bogata i probrana bibliografija te indeksi autora i objekata dragocjena su dopuna ovom zaokruženom djelu.

Možda bi se moglo reći da je broj poglavlja velik i da se moglo grupirati i organskije povezati. U definiciji autor ističe kao bitnu osobinu krša »okomito i podzemno otjecanje«; možda se moglo konsekventno, nakon litoškog dijela, izložiti poniranje i protjecanje te na temelju toga grupirati oblike. Valjda su tri poglavlja o tipovima krša mogla biti sažeta u jedno. Ali to su redaktorski problemi, u kojima treba poštivati i individualno stanovište, mnogo je važniji sadržaj.

M. Sweeting nam je dala ne samo najopsežniju već i najbolju monogra-

fiju o kršu, koja je nova sadržajem i mjerom. Autor nastoji i uspijeva da izlaganja budu objektivno što potpunija a u stavovima što pomirljivija — primjeran stil nastavnika, koji je ovo djelo i posvetio svojim studentima. »Karst Landforms« znači veliki datum u razvoju karstologije; za ovim djelom ćemo često i sa zadovoljstvom posegnuti te autoru čestitamo i zahvaljujemo. Treba odati i priznanje izdavaču za odličnu opremu.

J. Roglić

WERTHEIMER-BALETIĆ A.: Demografija (Stanovništvo i ekonomski razvitak). Ekonomska biblioteka VIII kolo (br. 6). Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu. Informator. Zagreb 1973, str. 1—423.

Veoma složeni demoekonomski problemi našeg društva i sve veća potreba poznavanja i praćenja demografskih kretanja kao funkcije ali i faktora mnogih procesa značajnih za suvremeni život, nametnuli su potrebu izučavanja stanovništva u okviru ekonomskog, sociološkog, političkog, geografskog i drugih studija na Sveučilištu.

Iako je ovaj udžbenik namijenjen studentima ekonomskih nauka i ekonomistima, njegova je stvarna upotrebljivost mnogo šira. Svojom količinom i kakvoćom znatno prelazi okvir udžbenika i za njim će posegnuti svatko tko se bavi demografskom, demoekonomskom i populacijsko-geografskom problematikom. Autor s pravom ističe da je pisanje ovakvog rada, za koji nema domaćih uzora već ga je valjalo stvarati na temelju svjetskih izvora i priručnika a imajući na pameti specifičnost naših potreba, složen i odgovoran posao. Međutim, A. Wertheimer-Baletić je to s uspjehom obavila što potvrđuju tako ugledni recenzenti knjige kakvi su Vladimir Serdar i Vladimir Stipetić.

Knjiga je podijeljena u osam poglavlja: Stanovništvo i društveno-ekonomski razvitak (1—26), Demografija kao znanost (27—42), Iz demografske teorije: Malthus i Marx (43—64), Proces razvitka stanovništva — povijesne etape (65—118), Kretanje stanovništva s posebnim osvrtom na prirodno kretanje (119—176), Struktura stanovništva po spolu i dobi i njeno značenje za demografski i ekonomski razvitak (177—242), Ekonomska struktura stanov-

ništva i društveno-ekonomski razvitak (243—356) i na kraju Populaciona politika i politika radne snage (357—396). Zatim slijedi veoma obilna literatura, registar autora i predmeta.

U prvom poglavlju (Stanovništvo i društveno-ekonomski razvitak) autorica nam najavljuje stajalište i interes s kojeg promatra objekt istraživanja. Analizira interakciju složenih činilaca na kretanje i strukturu stanovništva od kojih izdvaja četini skupine: demografsku, ekonomsku, političku i ostale. Njihov utjecaj može biti dugoročan, kratkoročan i ciklički. Zatim razmatra ulogu stanovništva u privredi i utjecaj demografskog na ekonomski razvitak (stanovništvo kao proizvođač i stanovništvo kao potrošač), te utjecaj ekonomskog razvitka na demografski razvitak. Na kraju tog poglavlja autorica sasvim opravdano zaključuje da je utjecaj ekonomsko-društvenih kretanja na demografske tokove i obrnuto neophodno imati na umu u razmatranju bilo kojeg demografskog elementa. Jer, stanovništvo kao i ekonomski razvitak su povijesne kategorije i kao takve promjenljive u vremenu i u prostoru.

U drugom poglavlju (Demografija kao znanost) ističe se starost i mladost te discipline. To znači da se u svojoj osnovi javila davno (grč. *demōs* = puk, *graphein* = opisati) ali je brži razvitak i svojevrstan samostalnost stekla tek s razvitkom statistike i dokumentacije na temelju čega je bilo moguće proučavati i unapređivati istraživanja čiji je objekt stanovništvo, bilo s biološkog, antropološkog, demografskog, sociološkog, sociogeografskog i drugih aspekata. Autorica smatra da demografiju možemo definirati u užem i širem smislu što nije sporno. Jedino bi valjalo podvući da svojevrstan interdisciplinarnost čini širu demografiju mnogo značajnijom i upotrebljivijom znanošću nego što bi bila u njezinu užem smislu. Ipak dilema o striktnom predmetu demografije još nije definitivno riješena. Mislimo, međutim, da to nije niti bitno. Važno je da je proučavanje stanovništva, ma kako to zvali, društveno potrebno i korisno u spletu općih procesa društveno-ekonomskog razvitka i za poznavanje problema suvremena svijeta i pojedinih dijelova ekumene općeno i posebno.

Vežanost demografije uz ekonomiju, sociologiju, politologiju, geografiju i druge znanosti neosporna je i neodvojiva od njihova šireg objekta proučavanja. Autoricu posebno zanima, što je

sasma razumljivo jer je osnovnim obrazovanjem ekonomist, odnos demografije i ekonomije. Ta je veza široka i od koristi je njezino poznavanje i drugim područjima istraživanja i interesa. Koliko je to značajno vidi se iz konstatacije da nema dobrog formuliranja politike ekonomskog i socijalnog razvika bez demografske analize i projekcija.

U trećem poglavlju (Iz demografske teorije) raspravlja se o Malthusu i Marxu kao imenima neodvojivim od teorije stanovništva. Jer, prvi je lansirao spekulativnu i pesimističku duboko-klasnu kapitalističku teoriju o kretanju stanovništva (stanovništvo se množi geometrijskim a proizvodnja dobara za život aritmetičkim redom), dok je drugi, iako usput, označio kretanje stanovništva kao povijesnu kategoriju i njegovu diferencijalnu pulzaciju u vremenu i prostoru objasnio specifičnim zakonitostima. Neki apstraktni zakon o populaciji postoji samo za biljke i životinje ako čovjek ne intervenira u historijskom smislu. Prema tome, vrijeme je demantiralo Malthusa, a potvrdilo značajan Marxov doprinos teoriji o stanovništvu. Problem populacijske eksplozije i siromaštva stvar je društvenih institucija, a ne prirodnih ljudskih sklonosti. Prema tome, novi društveni odnosi i odgovarajuće institucije u socijalizmu riješit će definitivno problem stanovništva.

U četvrtom poglavlju (Povijesne etape razvika stanovništva) izložen je najprije razvitak svjetskog stanovništva. Nakon tisućljetne stagnacije s povremenim usponima i padovima, te postojanijeg povećavanja u novije doba, nastupila je demografska eksplozija s eksponencijalnom krivuljom (»jot« distribucija). Raspravljena je detaljnije teorija demografske tranzicije s odgovarajućim podetapama. Riječ je o slijedećim trima etapama razvika stanovništva svijeta:

1. predtranzicijska etapa ili milenij-ska stagnacija prije demografskog prijelaza,
2. demografska tranzicija ili prijelaz s tri podetape: rana tranzicija ili buđenje, srednja tranzicija ili ekspanzija i kasna tranzicija ili racionalizacija i
3. posttranzicijska etapa ili restrikcija.

Ima i drukčijih ovako ili onako modificiranih podjela tog razvika stanovništva, no to nije toliko bitno koliko svojevrsno poklapanje i interakcija de-

mografske tranzicije sa podetapama prema općem društveno-ekonomskom razvitku čovječanstva i njegovih dijelova. Tu autorica daje podrobna objašnjenja i napomene koje čine materiju polivalentnom. Posebno je značajno podpoglavlje o demografskoj tranziciji u nedovoljno razvijenim zemljama današnjice, te poseban osvrt na prilike i procese u demografski heterogenoj Jugoslaviji. Ali, ni teorija demografske tranzicije nije prošla bez kritike.

U petom poglavlju (Kretanje stanovništva s posebnim osvrtom na prirodno kretanje) razmatra se najprije definicija ukupnog broja stanovnika (stalno ili de iure te prisutno ili de facto) te pokazatelji važni za analizu ukupna broja stanovnika (stope, indeksi i sl.). Distingvira se prirodno i mehaničko kretanje te njihove komponente koje imaju čisto obrazovni zadatak. Tu je problem i još ne sasvim striktnih termina koji još i u demografskoj i sličnoj literaturi imaju različito značenje ili su dvoznačni, npr. fertilitet, fekunditet i sl. No to su više formalne nego li problemske stvari. U ovom je poglavlju zapravo riječ o demografiji u užem smislu (komponente prirodnog kretanja, demometrija, reprodukcija, modeli i sl.).

U šestom poglavlju (Struktura po dobi i spolu i neno značenje za demografski i ekonomski razvitak) se nastavlja razmatranje međuzavisnosti nekih komponenta populacijske dinamike i strukture što je i iz naslova vidljivo. Daje se definicija i klasifikacija struktura s posebnim osvrtom na strukturu po dobi iz koje izlaze stvarne i potencijalne mogućnosti radnih kontingenata dotična stanovništva (progresivni ili ekspanzivni tip, stacionarni ili stagnantni te regresivni ili kontraktivni tip). Tu je autorov nepodijeljen interes za građu što slijedi u narednom poglavlju koje je suština čitave knjige.

U sedmom poglavlju (Ekonom-ska struktura stanovništva i društveno-ekonomski razvitak) je građa najzanimljivija i najkorisnija za ekonomiste. Stoga je sasna razumljivo što je to poglavlje i najveće. Tu je autorica neosporan autoritet (struktura stanovništva prema ekonomskom obilježju, determinante obujma ekonomski aktivnog stanovništva, analitički skupni pokazatelji radne snage, reprodukcija radne snage ili aktivnog stanovništva, aktivno stanovništvo obzirom na ponudu rada i zaposlenost i sl.). Tu nam se otkriva neodvojivost planiranja ekonom-

skog razvitka, analize i projekcija radnih kontingenata stanovništva za dulje razdoblje. Ali se tu otkrivaju i mnogi od problema što izlaze iz otvorenosti suvremena svijeta i nejednake razvijenosti ne samo ekumene, nego i unutar pojedinih kontinenata, kakav je npr. mala Evropa i unutar zemalja kakva je npr. Jugoslavija.

Na kraju, u osmom poglavlju razmotrene su populacijske politike i politike radne snage kao nužnost suvremena društva koje se želi i mora razvijati planski (Pojam i ciljevi populacijske politike, tipovi ekspanzivne, restriktivne, redistributivne i eugeničke populacijske politike). Time se svršava ova izuzetno vrijedna knjiga s obiljem građe, ideja, diskutabilnih i za diskusiju poželjnih elemenata, vrijednih izvora domaće i strane literature te izvanrednih analiza višestruke iskoristivosti. Otuda i njezina upotrebljivost i za nas, od studenata do profesora.

M. Friganović

BREZNIK D.: Demografski metodi i modeli. Institut društvenih nauka. Centar za demografska istraživanja. Beograd 1972. str. 1—253.

Knjiga je, kako napominje sam autor, namijenjena svima koji se bave analizom ili proučavanjem stanovništva uopće. Nastala je kao rezultat dugogodišnjih predavanja autora u okviru doktorske i postdiplomske nastave na višim školama i fakultetima u Beogradu. Autor je upravnik Centra za demografska istraživanja IDN-a u Beogradu i jedan od vodećih demografa Jugoslavije.

Djelo navodimo ovdje prvenstveno radi toga što pruža obilje pouzdanih informacija o metodama istraživanja stanovništva, posebice kvantitativnim i o modelima kakvi su obično predmet istraživanja tzv. čiste ili uže demografije. Pored toga knjiga sadrži i objašnjava mnoštvo pojmova i nazivlja za koje još kod nas nije bilo niti je do kraja sve raščišćeno (vidjeti o tome »Višejezični demografski rječnik«, IDN, Centar za demografska istraživanja, Beograd 1971.). Stoga će dobro poslužiti i studentima onih struka u čijem se sklopu upoznaju elementi populacijske dinamike i strukture kao pomoćna građa (ovdje mislimo ponajprije na studente geografije kojima je potrebna ši-

ra demografska naobrazba u okviru ekonomsko-geografskih i socio-geografskih te statističkih kolegija).

Knjiga je podijeljena u deset poglavlja i četiri priloga na kraju. Nakon Predgovora i Uvoda u Demografiju (Demografska znanja, Teorijski pogledi na stanovništvo, Uloga i značaj stanovništva te izvori podataka o stanovništvu), autor nas upoznaje s jedinicama i obilježjima u demografskoj statistici (definicije i klasifikacija nekih najznačajnijih obilježja). Zatim obrađuje vremensku komponentu u demografiji, pa prirodno i mehaničko kretanje stanovništva (komponente, pokazatelji, tipovi, procesi i sl.). Zatim obrađuje strukture stanovništva (uzroci, posljedice, značenje), te perspektive i prognoze stanovništva (matematički i analitički metodi u izradi projekcija). Nakon toga izlaže shemu po kojoj bi valjalo istraživati stanovništvo malih područja. Posebno je korisno poglavlje o osnovama i razvitku stanovništva Jugoslavije 1921—1971. te poglavlje o demografskoj situaciji u svijetu oko 1970. godine. Nakon toga su izloženi modeli stanovništva što je u biti demometrija i od uže specijalističkog interesa. Na kraju, u prilogima, dani su izbor iz literature, periodika i vrela domaćih i stranih te tablice mortaliteta SFRJ 1960—1962. godine uz još neke podatke.

Mada je knjiga, što je i iz sadržaja vidljivo namijenjena ponajprije demografima i demografskim statističarima, ipak je ona u mnogome vrela spoznaja, pojmovnih, sadržajnih i metodskih koje su ne samo korisne nego i u mnogo čemu nužne sociogeografima, sociolozima, politolozima i ekonomistima te drugim strukturama čiji je djelomičan i specifičan interes u stanovništvu kao interdisciplinarnom križištu kabinetskih i prostornih znanosti. Stoga ovu knjigu preporučamo i našim suradnicima.

M. Friganović

POKŠIŠEVSKI V. V.: Geografija naseljenija SSSR. Ekonomiko-geografski očetki. Izd. Prosvješćenije. Moskva 1971. str. 1—174.

Knjiga je namijenjena nastavnicima geografije, ali mogu je, razumije se, koristiti studenti i svi drugi kandidati znanosti. Značenje njezino izlazi i odatle što je geografija stanovništva sve više sastavni dio građe što se izučava na

višim i visokim školama te fakultetima SSSR-a. Premda se ne predaje kao zaseban predmet, ipak je u velikoj mjeri inkorporirana u kolegiju ekonomske geografije Sovjetskog Saveza pa otuda i zaključak da nema dobrog poznavanja ekonomskogeografske problematike SSSR-a bez odgovarajućeg poznavanja populacijske dinamike, strukture i prostorne pokretljivosti stanovništva kao značajnog činioca u razvitku te socijalističke zemlje.

Knjiga je podijeljena u 10 poglavlja i dva priloga. U prvom se poglavlju izlažu pojam i osnovna zadaća geografije stanovništva; daju se primjeri zakonitosti kretanja i retrospekt razvitka stanovništva SSSR-a. U drugom je poglavlju obrađen broj i dinamika stanovništva Sovjetskog Saveza s povijesno-demografskim podacima, prirodnim kretanjem, utjecajem ratova, regionalnim diferencijama i ocjenom tendencije suvremena populacijskog kretanja zemlje. U trećem poglavlju se daje i obrazlaže razmještaj te prostori njegove polarizacije kao i veza stanovništva s teritorijalnom organizacijom gospodarstva. U četvrtom poglavlju su obrađeni narodi SSSR-a, izložena je nacionalno-etnička struktura i njihovo prostranstvo te suvremeni procesi od značenja za multinacionalnu zemlju kakav je SSSR. U petom poglavlju je riječ o karakteristikama i razmještaju radne snage te u vezi s tim o problemima spremanja kadrova u društvenoj proizvodnji. Šesto poglavlje je posvećeno migracijama kao faktoru teritorijalne redistribucije (povijesni osvrt, suvremeni trend i perspektiva) U narednim je poglavljima zatim bilo govora o geografiji gradova, seoskih naselja i o pitanjima kartografskog predočivanja populacijskogeografske problematike SSSR-a. Grafički prilozi i njihovo mjerilo su za sovjetsku praksu i prilike standardni.

M. Friganović

De Blij H. J.: *Systematic political geography* (J. Wiley and sons INC, N. York, London, Sydney 1967, str. 1—608.)

Vrlo opsežno djelo profesora H. J. de Blija — pri čemu tu opsežnost treba ubrojiti u red njezinih izrazitih prednosti — svrstavamo u red sveučilišnih

udžbenika; ona je i nastala kao rezultat njegovih šestogodišnjih predavanja kursa političke geografije na geografskom odsjeku državnog sveučilišta u Michiganu; — ali, iako po karakteru udžbenik ova je knjiga od daleko šireg interesa i značenja.

I kod de Blija sistematska a ne regionalna obrada razumljiva je osnova svakog općenitog pregleda; iako teoretski pristup u knjizi ustupa pred konkretnim sadržajima, opći zaključci i principi nalaze svoje istaknuto mjesto. Svojim prilaganjem sadržajima političke geografije de Blij umosi značajne novine koje su metodički vrlo zanimljive; tako uz poglavlja općeg sadržaja donosi i cjelovite tekstove niza autora u čemu prepoznavamo i principe »case study« metode. Prednosti navedenog su neprijeporne, jer su opća mjesta kombinirana i sa razmatranjima konkretne problematike uz dodatak izvornih tekstova — tako je u knjizi, primjerice, moguće naći i čuveni Mackinderov članak o »Geografskom stožeru svjetske povijesti« iz 1904 god., Robinsonov prilog o zapadnom Berlinu iz 1953 god. ili Hartshorneov rad o poljskom koridoru (iz 1937 god. itd.).

Kao udžbenik knjiga profesora de Blija uspješno je izbjegla sve zamke koje stoje na putu ovakvim radovima. Iako je prirodno morala uključiti niz standardnih sadržaja potpuno su se samo izbjegnute bilo kakve stereotipnosti, nego je i obilje originalnog materijala učinilo ovu knjigu izuzetno, privlačnom. Isto vrijedi i za niz primijenjenih i posve originalnih crteža koje je inače dosta teško naći u radovima slične vrste. Prednostima knjige treba dodati i vrlo obilno citiranu literaturu po kojoj knjiga može predstavljati i važnu bibliografsku orijentaciju; i to tim više što je obuhvaćen niz radova koji potječu još iz razdoblja prije II svjetskog rata.

Karakter i obuhvat de Blijeve knjige najbolje se može uočiti citiranjem nekih njezinih najvažnijih poglavlja; ona uključuju probleme koncepcije nacionalnih država, teritorija i stanovništva, globalne geopolitike, granica, tamponskih zona, teritorijalnih moza, regija jezgri, »Kapitala«, federativnih država, suvremene političko — geografske stvarnosti i slično. Prirodno da je iz obilja materijala teško izdvojiti najzanimljivije i najvažnije dijelove. Upozoriti ćemo zato samo na posebnu razrađenost pitanja granica, pogotovu na moru, ilustriranom mnogobrojnim primjerima;

pažnju privlače i skice koje predstavljaju pokušaje definiranja glavnih strateških zona na zemljinoj površini. Isto vrijedi i za skice evolucije tamponskih zona u Africi ili prikaze dislokacija regija jezgre u Anglo- i Latinskoj Americi. Za geopolitičare poseban interes izazvat će ciklička teorija o teritorijalnom razvoju države itd.

Međutim, nizom isticanih prednosti ne mogu se prikriti i neki nedostaci — tako je u uvodu sigurno trebala naći mjesta analiza sadašnjeg stanja i promjena teritorijalnog rasporeda nacionalnog, rasnog i religijskog sastava stanovništva — začuđuje također da je izostalo tretiranje pitanja unutrašnje-političko-teritorijalne podjele i političko-geografsko značenje riječnih tokova; nadalje bilo bi za očekivati detaljniju obradu suvremenih globalno-strateških prilika kao i vojno-blokovskih organizacija.

Ipak, unatoč nedostataka koje smo naznačili de Blijeva knjiga ulazi u red najznačajnijih radova sa područja općeg pristupa političkoj geografiji i donekle geopolitici i globalnoj strategiji. Zato je njezina prijanjena mnogostruka posebno u sferi razumijevanja osnova međunarodnih političkih odnosa. Ako tome dodamo i praktički uvijek zagranirani autorov objektivni pristup odgovarajućim sadržajima, upotpunit ćemo svoj zaključak o vrijednostima citirane »Sistematske političke geografije«.

R. Pavić

ALEXANDER L. M.: World political patterns (Rand McNally & Co, Chicago, »John Murray« — London II edition, 1963.)

Poslije II svjetskog rata posvećuje se političkoj geografiji, uvijek dakako i sa određenim geopolitičkim i geostrateškim implikacijama, sve veća pažnja je to posebno u anglo-saksonskim zemljama. Rezultat je to prije svega interesa koji su svoje inicijalne impulse doživjeli naročito za vrijeme drugog svjetskog rata kada zbog nacističkog pokušaja osvajanja svijeta oživljava zanimanje za globalnu strategiju i geografsku osnovu međunarodnih i strateških odnosa. Tako već 1943. god. izlazi čuveni Earlow zbornik »Tvornici moderne strategije«, da bi kasnije sa razvojem hladnog rata, blokovske podjele svijeta i postojanjem žarišta aktivnih

ratnih operacija taj interes bio i dalje održavan. On se očituje prvenstveno izuzetnim obiljem publikacija, nažalost u nas posve nepoznatim, kao i prihvaćanjem političke geografije kao standardnog predmeta pogotovu na fakultetima politoloških i geografskih znanosti. Međutim zbog povezanosti političko-geografskih sadržaja sa međunarodnim političkim odnosima i njihovog karaktera kao jedne od najadekvatnijih osnovica za snalaženje u složenim prilikama suvremenog svijeta, političkoj se geografiji ne pristupa više samo sa strukovnog nego i opće-kulturnog stajališta.

Među značajnije radove sa tog područja treba svakako ubrojiti i Alexanderovu knjigu koja opsegom prelazi 600 stranica.

Iako je ona prvenstveno orijentirana u smislu regionalne političke geografije prvih je stotinjak stranica posvećeno uobičajenim općim i propedeutičkim sadržajima — karakteru geografije kao znanosti općenito, razvoju političke geografije, globalnoj strategiji, političkim granicama, političko-geografskoj osnovi državnosti, raspadu kolonijalnog sistema i slično.

Najveći dio knjige odnosi se na regionalne aspekte i u tome leži njezina naročita vrijednost — obrađeni su političko-geografski problemi pojedinih regija svijeta kao i položaj pojedinih država u suvremenim globalno strateškim prilikama i to na način kako se oni temelje na političko-geografskim osnovama. Iako ponekad prozapadnjački pisana Alexanderova knjiga predstavlja izuzetno vrijedan materijal iz regionalne političke geografije koja bi sve više trebala postati uobičajeni sastavni dio svake regionalne geografije, ukoliko ova želi zadržati svoje značenje kao faktor kompleksnog povezivanja suvremenog svijeta.

Naročitu pažnju privlače oni dijelovi Alexanderove knjige koji se odnose na tzv. Istok — SSSR, Kinu i druge socijalističke zemlje i to više s razloga jednog objektivnog znanstvenog pristupa nego li shvaćanja javnog mnijenja Zapada.

Knjiga je opremljena sa preko 100 crteža od kojih je najveći broj posve originalnog i specijaliziranog karaktera. Uz svako je poglavlje pridodana i obimna literatura koja također ukazuje na izuzetno širok interes koji za političku geografiju danas postoji na Zapadu.

R. Pavić

FISCHER CH. A. (editor): *Essays in Political geography* (Methuen and co., L. T. D. London 1968, str. 1—387).

U nizu suvremenih radova na temu opće i primijenjene (regionalne) političke geografije koji se javljaju na Zapadu vrijedno je upozoriti i na Fischerov zbornik koji uključuje niz posve aktualnih i nadasve zanimljivih priloga. Zbornik je podijeljen na dva odjelka — u prvom obuhvaćen je niz tema opće političke geografije, u drugom analiza pojedinih regionalnih i posve konkretnih problema što smatramo da predstavlja i osnovnu vrijednost citiranog rada.

Prvi dio pod naslovom »Geografski aspekti međusobnih odnosa među državama« uključuje nekoliko tema koje čine razradu nekih standardnih sadržaja političke geografije; u tome posebno izdvajamo neke probleme vezane uz političko-teritorijalnu podjelu (prilog J. N. H. Douglasa) koja uz regionalno geografsku i gospodarsko planersku podjelu predstavlja osnovni teritorijalni okvir za odvijanje ekonomskog i uopće socijalnog života neke zemlje.

Pažnju izazivaju još dva priloga — W. C. Easta i S. B. Cohena, inače poznatih autora historijske i političke geografije — dok East raspravlja o supranacionalnim i supradržavnim organizacijama u čemu svoje mjesto nalaze i NATO pakt i Varšavski ugovor, Cohen posvećuje svoj prilog razmatranjima mogućnosti ostvarivanja globalne geostrateške ravnoteže. Tu se (str. 69.) donosi zanimljiva skica glavnih geostrateških regija svijeta. Oba ova priloga mogu pružiti korisne spoznaje ne samo geografima nego i svima onima (pravnicima, specijalistima za međunarodne političke odnose stratezi i slično) kojima profesionalni interes zadire u složenu stvarnost suvremenih globalnih odnosa.

Drugi dio Zbornika pod naslovom — »Primjeri iz procesa dekolonizacije« donosi obradu niza konkretnih regionalnih problema prvenstveno iz sfere problematike graničnih sukoba i teritorijalnih prijepora između pojedinih nedavno dekoloniziranih zemalja ili Trećeg svijeta općenito. Ovi kratki prilogi od petnaestak do tridesetak stranica donose obilje konkretnog materijala koji inače ne bi mogao ući u veće publikacije općenitijeg karaktera. Prije svega aktualnost i visoka specijalistička razina mogli su biti postignuti samo

angažiranjem specijaliziranih stručnjaka iz raznih dijelova svijeta, — tako su zastupljeni autori sa sveučilišta u Cambridgeu Heidelbergu i Tel Avivu, sa Londonske »Škole orijentalnih i afričkih studija« iz iračkog ministarstva poljoprivrede, Sveučilišta u Zapadnom Ontariju itd. Značajno je da čak i onda kada se ne možemo složiti sa stavovima pojedinih autora nije moguće zanijekati korisnost uvrštenih priloga — različitost shvaćanja i pristupa može samo pridonijeti izgrađivanju što objektivnijih gledanja.

Među posebnim prilikama nemoguće je izdvojiti sve one najvrijednije — ali, u svakom izboru treba spomenuti Fischerovo razmatranje političko-geografskih karakteristika Malezije, Freeberneove probleme graničnih odnosa i sovjetsko-kineskog suparništva u Sinkjangu, ili Brawerova studija vezana uz prijepore i sukobe oko jordanskih voda; zatim Hillingova razmatranja kontinentalno zatvorenih država u Africi, Hoderova o problemu plemena Ewe itd; isto tako nemoguće je ispustiti i Serianovo tretiranje pitanja formiranja granične linije između Iraka i Irana kao i izuzetno zanimljivu Kristofovljevu analizu različitih uvriježenih shvaćanja o značenju Rusije što uključuje niz geografskih, ekonomskih, historijskih i političkih osvrtu.

Na kraju treba istaknuti još jednu pozitivnu karakteristiku Fischerovog »Zbornika« — on obiluje primijenjenim često vrlo specijaliziranim skicama koje nije moguće pronaći i u drugim izvorima. Također treba naglasiti i nastavnu vrijednost zbornika koji može idealno poslužiti kao osnova specijalizirane nastavne tematike ili diskusija u okviru seminarskih radova pogotovo i zato jer svaki prilog na kraju upućuje i na daljnju literaturu.

R. Pavić

SOPHER D. E.: *Geography of religions* (Foundations of cultural geography series — Prentice — Hall, Inc. Englewood cliffs, N. J.).

Publikacije koje bi se na sintetički način posebno bavile geografskim pristupom religijskom fenomenu nisu za sada naročito brojne, iako je očito da i geografski tretman navedenoj proble-

matiči moramo smatrati primjerenim. Slijedi to prvenstveno iz dvaju razloga — prvo, i ovdje se radi o karakteristikama vezanim za prostorni raspored i dislokaciju neke pojave u prostoru, i drugo — i ovdje treba voditi računa o činjenici da između prirodno-geografske osnove i religije kao specifičnog oblika društvene nadgradnje i svijesti zasigurno postoji odgovarajuća povezanost.

U tom smislu Sopherova knjiga zaslužuje posebnu pažnju — na to jasno upućuju i naslovi njezinih poglavlja: »Geografski studij religije«, »Geografska osnovica religijskih sistema«, »Religija i zemlja«, »Religija i organizacija prostora«, »Raspored religija«, »Geografski pristup suvremenoj religiji.«

Sopherova knjiga neobično je bogata i raznolika — to je sigurno jedan od razloga da se autor ponekad udaljuje od strogo geografskog pristupa i sadržaja. Također je šteta što je knjiga opremljena ograničenim brojem crteža. Međutim, sve su to prirodni nedostaci jednog geografski i općedruštvenog izuzetno značajnog i u mnogome pionirskog posla. Ovaj prilog ima veliku vrijednost u aktiviranju interesa za one aspekte geografskog pristupa koji su u našoj geografskoj literaturi u posljednjih dvadesetak godina bili praktički posve zanemareni — a ovdje treba svakako ubrojiti pitanja rasporeda religija, rasa, naroda, jezika i sl. — Zato Sopherova knjiga i predstavlja, ne samo za geografte, važan poticaj i upozorenje.

R. Pavić

GANSEN R. u suradnji sa GRAČANIN Z.: Geografija tala (Boden-geographie), sa posebnim osvrtom na tla srednje Evrope. Drugo izdanje, Stuttgart, 1972, str. 325.

Autori, prvi profesor a drugi docent na univerzitetu u Freiburgu, ističu povezanost pedologije i geografije, posebno fizičke geografije, kao sastavnog dijela privredne geografije. Knjiga sadrži dva dijela: I dio — Opća geografija tala, zakoni tvorbe tala na različitim područjima Zemlje; II dio — Specijalna geografija tala, rasprostiranje i iskorištavanje tala na pojedinim kontinentima.

Klasifikacija tala, prikazana u ovoj knjizi, je genetska, tj. temelji se na procesima tvorbe tala, kakvo gledište

zastupa većina pedologa u svijetu. Treba svakako objasniti odnose između procesa tvorbe tala i geografske situacije, jer je tvorba tala rezultat djelovanja tvari i energije u određenoj okolini. Stoga se autori u uvodu vrlo kritički osvrću na novu sedmu aproksimaciju klasifikacije tala pedologa USA, koji odbacuju povezanost između tala i određene geografske situacije, i promatraju tla kao posve samostalna tijela. Više sistematske kategorije tala temelje američki pedolozi na različitim kriterijima, pa je stoga i cijela sistematika djelom nelogična. Npr. usvojena je grupa tala »Aridisols«, tj. klimatski tip tla, ali nije uzeta grupa »Humidisols« itd.

Tla jesu posebna prirodno-historijska tijela, ali treba imati u vidu da nastaju, mijenjaju se i nestaju pod utjecajem određenih faktora tvorbe i razaranja. Autori tumače značaj pedogenetskih faktora na skoro isti način kao što je to krajem prošlog stoljeća razradio ruski pedolog Dokučajev V. V., osnivač modernog genetskog smjera u pedološkoj nauci, ali objašnjavaju djelovanje ovih faktora novim primjerima. Faktori tvorbe tala: klima, vegetacija, stijene, reljef, dodatna voda (sa viših položaja) i starost naslaga (vrijeme tvorbe tala) nisu posvuda isti i jednakog utjecaja, a u pravilu i ne djeluju nezavisno jedan od drugoga. Uz svaki krajolik, odnosno faktore koji u njemu vladaju, vezana je i određena serija tala.

Kao podlogu za tumačenje odnosa klima-tlo, autori uzimaju Köppen-ovu klimatsku klasifikaciju. Pojedini klimati su rašireni pretežno u velikim, zonalnim, međusobno ovisnim područjima Zemlje, dok su stijene raspodjeljene neravnomjerno i često na malim površinama. Stoga je i klimazonalna klasifikacija tla, sa geografskog gledišta širokih prostranstava, bolje zasnovana, nego ona po stijenama. Unutar područja klimazonalnih tala nalazimo i tzv. intrazonalna tla, uvjetovana neklimatskim faktorima, kao utjecajem: stijena, dodatne vode, reljefa, a nalazimo ih na manjim površinama. Ali, iako se intrazonalna tla vrlo često razlikuju po građi i dinamici, ipak su vezana uz određeno klimatsko područje, tj. nisu posve nezavisna od klimatskog utjecaja.

Tla zemaljske kugle su podijeljena prema slijedećim klimatskim oblastima: 1. tla tundra i umjereno hladnih područja; 2. tla umjerenog pojava sa jakim vlaženjem (tu postoje procesi podzolizacije, lesivaže, alkalizacije, braunizacije, gleizacije); 3. tla umjerenog po-

java sa umjerenim vlaženjem (černoze-
mi, stepske rendzine, kestenjasta tla,
cimetna tla, livadska tla i soloneci);
4. karbonatizirana tla u suhim područ-
jima nižih geografskih širina (siva pu-
stinjska tla, rubna pustinja tla, solon-
čaci, takiri); 5. tla tropa i subtropa (la-
terini, tropski podzoli, glejni podzoli,
močvarna tla, crvene ilovače, crvenice,
crvenkasto žućkasta podzolasta tla).

Poznavanje rasprostiranja tala je
različito uznapredovalo u pojedinim
zemljama. Te razlike u razvoju pedo-
loške kartografije proizlaze iz osnovnih
poteškoća razumljivih za pedologiju kao
mladu nauku, u kojoj su došla do iz-
ražaja i posebna gledanja pedologa.

Rasprostiranje glavnih tipova ili ve-
likih grupa tala po pojedinim kontinen-
tima ili njihovim dijelovima prikazano
je u ovoj knjizi također sa brojnim pre-
glednim kartama i grafikonom. Osvr-
ćući se ponovno na bitne pedogenetske
faktore kao i na način iskorištavanja ta-
la, autori pružaju čitaocu niz dragocje-
nih podataka potrebnih za konkretno
poznavanje geografije tala, a time i za
poznavanje najvažnijih elemenata pri-
rodnih uvjeta biljne proizvodnje na Ze-
mliji. Na kraju je dat tabelarni prikaz
rasprostiranja glavnih tipova tala u mi-
lionima ha po pojedinim kontinentima.

P. Kovačević

Interes za ovaj priručnik potvrđuje
činjenica da je izašlo ovo drugo, jako
prošireno i bitno promijenjeno izdanje.
Nas je posebno razveselilo da je na
ovom izdanju radio i naš istaknuti pe-
dolog Z. Gračanin («Tla u alpskom
prostoru»). Pod utjecajem suvremenih
strujanja sve se više osieća tendencija
približavanja pedologije fizičkoj geogra-
fiji (otuda i naziv «Geografija tala»),
ali je ipak ostao problem razgraničenja.
Ovo je primjer suvremenog priručnika
koji ovom problemu pristupa dinamički
i detaljno istražuje (1—131 str.) odnos
između pedogeneze i fizičkogeografskih
elemenata, i što je osobito važno za
geografiju, svagdje se nastoji utvrditi
relaciju između tla i geomorfoloških
processa ne samo općenito, nego i u
pojedinih regijama svijeta. Ovo je u
najboljem smislu riječi «regionalna ge-
ografija tala». (Autor smatra da je pe-
dologija, Bodenlehre, mnogo bliža ge-
ografiji, odnosno geomorfologiji, nego
geologiji.) Da je to doista tako vidi se
iz činjenice da je općim pedogenetskim
processima posvećena relativno manja
pažnja, a mnogo je više stranica po-
svećeno pedogenetskim processima u

pojedinih prirodnim regijama gdje je
detaljno istraživao udio svakog od pe-
dogenetskih faktora. (Interesantan je
detalj da se posebna pažnja posvetila
relaciji između vrste tla i insolacije.)
Praktična strana ogleda se u detaljni-
jem prikazu gospodarske važnosti po-
jedinih vrsta tala, njihovoj produktiv-
nosti i izloženosti eroziji.

U drugom dijelu detaljnije je pri-
kazana raspodjela i korištenje tala u
pojedinih kontinentima i specijalno u
Evropi po prirodnim cjelinama (Obalna
zona, ravnica, zona lesa, sredogorje, Al-
pe). Na kraju je dan kraći prikaz uza-
javnog odnosa klime, vegetacije i tla
na cijeloj Zemlji.

T. Šegota

KOVAČEVIĆ J.: Poljoprivred-
na fitocenologija, 4 B., str.
280, sl. 45, Nakladni zavod «Znanje»,
Zagreb, 1971.

U nas na poljoprivredne površine
otpada 14 830 000 ha (oranice, vrtovi,
voćnjaci, vinogradi i travnjaci). Ostalo
je šumsko zemljište, urbane cjeline, ce-
ste, pruge i neplodno zemljište. Udžben-
nik «Poljoprivredna fitocenologija» je
namijenjen prvenstveno studentima po-
ljoprivrede, ali i cijelom nizu specijal-
nosti kojima je objekt poznavanje eko-
loškog kompleksa tzv. stanište (statio)
a u ovom slučaju poljoprivredno stani-
šte (oranica, vinograd, voćnjak, vrt, li-
vada, pašnjak). Agrikulturni proizvođač
mora prvenstveno poznavati objekt na
kojem sije, sadi, njeguje tj. na kojem
proizvodi biljne proizvode. Mora po-
znavati kakva su staništa poljoprivred-
nih površina ili praktično kakvih je
svoistava tlo (zemljište). O tome nam
naibolje podatke i jedino sintetske bio-
loške indekse daje poznavanje agrofito-
cenoza, odnosno fitocenoza uopće. Fi-
tocenoze (biljne zajednice ili biljne za-
druge) kompleksno indiciraju prilike
(faktore) staništa. Biljke, odnosno bili-
ne zajednice integriraju faktore stani-
šta, one su prilagođene na prilike stani-
šta i kao takve su najadekvatniji
izraz svakupnosti faktora staništa
uopće.

U poljoprivredi je neophodno po-
znavati strukturu i teksturu tla (ugo-
renost), obiskrbljenost sa dušikom, vri-
jednost pH, vlažnost, termofilnost, he-
lofilnost staništa. O ovome daju snim-
ke agrofitocenoza obrađivanih i trav-
njačkih površina.

U udžbeniku su iznesene zasade agrofitecologije s teoretskog i primjenjenog gledišta obzirom na poznavanje staništa agrikulturnih površina. Što udžbenik sadrži najbolje je vidljivo iz pregleda poglavlja koja donosimo: 1. Uvod — fitocenologija i poljoprivreda, 2. Povijesni pregled smjerova i sistema nauke o vegetaciji, 3. Pregled razvoja fitocenologije u Jugoslaviji, 4. Osnovi biocenologije, 5. Osnovi fitogeografije, 6. Biljne oblasti Zemlje, 7. Biljni svijet Jugoslavije, 8. Morfologija fitocenoza, 9. Sinekologija poljoprivrednih površina, 10. Alelopatija, 11. Sinekologija rasploda i rasprostranjenja, 12. Životni oblici, 13. Sinhorologija, 14. Singenetika (razvitak fitocenoza), 15. Taksonomija, 16. Tehnika snimanja, 17. Opći principi biologije korova, 18. Agroekološki indeksi travnjačkih i korovskih biljnih vrsta, 19. Korovi u odnosu na neka svojstva tla, 20. Metode procjene rasta (stadija razvoja) travnjačkih i korovskih biljnih vrsta i 21. Metoda procjena stupnja vlažnosti staništa.

Prvi u nas udžbenik »Poljoprivredna fitocenologija« je osim za poljoprivrednu struku koristan još za stručnjake rada na uređenju krajolika, šumare, meliorativce, geografe itd.

Na kraju knjige je 230 bibliografskih jedinica strane i domaće literature, koja je korištena za ovaj vrijedni sveučilišni udžbenik.

V. Gaži-Baskova

VUKADINOVIĆ R.: Odnosi među evropskim socijalističkim državama — SEV i Varšavski ugovor (Školska knjiga, Zagreb, 1970, str. 1—327.)

Jednu od najvažnijih karakteristika suvremenog svijeta čini ne samo njegova ideološko-teritorijalna podjeljenost na tzv. Istok i Zapad nego i nastojanja da se u okvirima blokovske podjele formiraju regionalne organizacije prvenstveno političkog, ekonomskog i vojnog značaja. Pri tome treba dako konstantirati da je domaća literatura — barem što se tiče onih opsežnijih studija ili knjiga — za sada još dosta oskudna. To je i jedan od razloga zbog čega Vukadinovićev opsežan prinos toj problematici može na sebe privući izuzetnu pažnju i to u sferi kako šireg javnog mnijenja, tako i či-

tavog niza društvenih znanosti — politologije, prava, regionalne ekonomike, regionalne geopolitike i sl.

Ovaj rad — inače podijeljen na četiri dijela — sadržajno je izuzetno bogat tako da je obilje vrijednog materijala koje je inače izvan domašaja standardnih istraživanja, omogućilo, da teoretska razmatranja dođu do izražaja prvenstveno u prvom dijelu (»Teorija i praksa odnosa među socijalističkim državama«) gdje svoje mjesto nalazi Ljentinova koncepcija odnosa između socijalističkih država.

U drugom dijelu (političko-pravni aspekti suradnje socijalističkih država članica SEV-a) najveći je dio posvećen pravnoj strukturi i djelatnosti specijaliziranih agencija ove organizacije — za geografe i ekonomiste poseban interes mogu privući poglavlja o međunarodnoj banci za ekonomsku suradnju, zajedničkom parku vagona i birou za koordinaciju pomorskog prijevoza. Međutim od naročito u interesu razmatranja o dosadašnjim gospodarskim dostignućima SEV-a budući da ona mogu najviše osvijetliti realno značenje, važnost i ulogu ove regionalne ekonomske organizacije u životu pojedinih država članica i njihovim vezama i položajem u svjetskom gospodarstvu. Zato je šteta da je tom poglavlju posvećen manji opseg nego razvoju i pravnoj strukturi same organizacije. U navedenom poglavlju poseban interes privlače pitanja vanjske trgovine i odnosi i veze Jugoslavije sa SEV-om. U tome će geografi i ekonomisti jamačno odmah zapaziti isticanje teritorijalne povezanosti geografskog položaja izvora sirovina, komunikacija i slično, po mišljenju autora važnih i bitnih činioca koji povezuju države članice SEV-a u jednu cjelinu.

Treći dio Vukadinovićeve knjige (Varšavski ugovor — temelj vojno političke integracije Istočne Evrope), posvećen je pitanjima vojnog povezivanja i suradnje pogotovo u odnosu na vojne doktrine i organizacije Zapada na vanjskom i vlastitih koncepcija poslije Staljinove smrti na unutrašnjem planu. Za razumijevanje odnosa snaga u suvremenom svijetu naročito su značajna razmatranja u prilikama u zapadnoj Evropi (u vezi NATO pakta) intervencije u CSSR-u i budimpeštanskog apela za raspuštanjem blokova, dok nam analiza suvremenih rumunjskih shvaćanja o odnosima među socijalističkim državama pruža dobar uvid u odnose unutar same vojne organizacije.

U četvrtom dijelu autor razmatra probleme tzv. socijalističkog internacionalizma i pokušaja stvaranja teoretske osnovice jedinstva i posebno probleme teorije tzv. ograničenog suvereniteta sa posebnim isticanjem reagiranja Rumunjske.

Na kraju knjige autor dodaje tekstove niza važnih izvornih dokumenata (statut SEV-a, Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći itd), kao i opsežnu literaturu kojom lako može animirati svakog čitaoca zainteresiranog za navedene probleme.

Svojim izuzetnim obiljem sadržaja, razradom niza aktualnih pitanja međunarodnih odnosa, objektivnom interpretacijom koja se temelji na poznavanju prilika i na Istoku i na Zapadu Vukadinovićevo dobro dokumentirana knjiga predstavlja vrijedan prinos našoj oskudnoj polstološkoj literaturi sa područja međunarodnih političkih odnosa pružajući nizom započetih tema izazov i ostalim istraživačima — prvenstveno ekonomistima kada se radi o tretiranju SEV-a i geopolitičarima i geostratezima kada se radi o pitanjima Varšavskog ugovora.

R. Pavić

PECHOUX P. Y. et SIVIGNON M.: Les Balkans. Presses universitaires de France. Paris, (1—284 str.)

Kolekcija »Magellan« (Geografija i njezini problemi) koju vodi Pierre George obogaćena je još jednim, 35. po redu djelom. Pisci ove knjige džepnog formata obradili su tzv. balkanske zemlje u općem (1—116) i posebnom di-

jelu (117—284) s 24 crteža i 8 zasebnih fotografija.

Opći dio sadrži šest poglavlja: Opće fizičko-geografske karakteristike Balkanskog poluotoka; Stanovništvo i naseljenost; Povijesno naslijeđe i krajolici; K integraciji balkanskih regija; Permanentnost proobražaja sela i poljodjelstva i Industrijske djelatnosti.

Posebni dio ima daljnja četiri poglavlja i u svakom su od tih obrađene četiri zasebne zemlje koje su po mišljenju autora balkanske: Narodna republika Albanija (117—135); Narodna republika Bugarska (134—165); Kraljevina Grčka (166—207) i Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija 208—262). Na kraju je dat sažetak s posebnim osvrtom na platnu bilansu, sastav vanjske trgovine, turizam, iseljavanje i pomorsku orijentaciju.

U obradi naše zemlje građa je raspoređena ovako: Regionalne nejednakosti i razvitak, Razvijena Jugoslavija (Slovenija, dijelovi Hrvatske i Panonske nizine), Jadranska fasada, Nerazvijena Jugoslavija (Dinarske zavale i jugoistočni krajevi).

Ono što vrijedi posebno istaći jeste dosta dobro poznavanje prilika i smjerva razvitka pojedinih zemalja te suvremenih stremljenja, mada statistički podaci nisu sasvim osuvremenjeni. Tako, obzirom na višestruko posjećivanje autora naše i ostalih zemalja, lična opažanja stavljamo u prvi plan. Knjiga je veoma poučna, posebno zato jer nam pokazuje balkanski prostor i našu zemlju kako ih vide oni kojima to nije domovina ali koji unose u svoja opažanja mnogo kritičnog i pozitivnog.

M. Priganović

JUGOSLAVIJA

HOFFMAN G. W.: Regional Development Strategy in Southeast Europe. A comparative Analysis of Albania, Bulgaria, Greece, Romania and Yugoslavia. Praeger; New York, Washington, London 1972.

Sintetičkih geografskih studija koje se bave cjelinom prostora JI Evrope ima malo. Rad prof. Hoffmana čije je

težište na problematici »strategije« ekonomskog razvoja tog prostora, svakako izaziva osobit interes. Uvodnim dijelom »Korijeni problematike« želi autor objasniti osnove prirodno-geografske strukture, kulturne geografije, historijsko geografski razvoj država i njihove ekonomskogeografske karakteristike neposredno pred drugi svjetski rat.

Osnove strategije poslijeratnog ekonomskog razvoja izložene su tako da

je izdvojen raniji poslijeratni period od 50-ih godina i razvojne koncepcije 1950—60. Autor daje prikaz osnovnih planerskih koncepcija za svaku zemlju napose te način i konsekvence njihove realizacije. U trećem dijelu težište je stavljeno na sintetički prikaz diferenciranog regionalnog razvoja. Autor naglašava razlike između »centralno-planiranog« razvoja Rumunjske, Bugarske i Albanije, kao i Grčke, nasuprot jedinstvenom i originalnom konceptu planskog razvoja Jugoslavije koji se ostvaruje nakon 1952. godine. Autor ispravno ističe važnost novih promjena, uloge federacije i međurepubličkih dogovora u procesu stvaranja i realizacije koncepcija planskog regionalnog razvoja. Međutim, sasvim je na krivom putu kada pokušava objasniti neke karakteristike najnovijeg razvojnog perioda koristeći se nekritički izvorima lišenih svake naučne objektivnosti i potpuno politički tendencioznih.

U »Epilogu« na svega desetak stranica dan je pokušaj sintetičkog prikaza geografski relevantnih procesa ekonomskog razvoja. Taj dio najbolje odgovara naslovu i namjeni čitavog autorovog djela. Za sve strane stručnjake koji se specijalno zanimaju za regionalnu problematiku u Evropi, Hoffmanova knjiga predstavlja interesantan priručnik koji nadopunjuje relativno oskudnu literaturu o tom značajnom dijelu evropskog prostora.

V. Rogić

PEČINAR M. — OLUJIĆ S. — MILENTIJEVIĆ M.: *Vodne snage Jugoslavije — raspoloživost, iskoristivost, ekonomičnost*. Prvi kongres o vodama Jugoslavije, knj. I, Savez inženjera i tehničara Jugoslavije, Beograd, 1969.

Rad pod gornjim naslovom napisan je korišćenjem i analizom podataka u ranije objavljenim publikacijama. To su »Vodne snage Jugoslavije«, čiji je izdavač Jugoslovenski nacionalni komitet Svetske konferencije za energiju (1956.) i »Katastar hidroelektrana Jugoslavije«, čiji je izdavač Zajednica jugoslovenske elektroprivrede (1966).

Autori najprije analiziraju podatke izložene u »Vodnim snagama«, gde je ukupna neto energija na vodotocima Jugoslavije procenjena na 89 milijardi ki-

lovat-časova godišnje, od čega na iskoristivi deo dolazi 66 milijardi kilovat-časova godišnje. U »Katastru hidroelektrana« registrovano je 279 postrojenja. Ukupna neto energija vodotoka naše zemlje procenjena je na 83,68 milijardi kilovat-časova godišnje. Od toga se može koristiti 63,75 milijardi kilovat-časova godišnje.

Pošto je »Katastar hidroelektrana Jugoslavije« suva statistika hidroelektrana bez komentara i dalje ocene vrednosti naših vodnih snaga«, M. Pećinar, S. Olujić i M. Milentijević izvršili su dalju obradu podataka u cilju što potpunijeg prikazivanja iskoristivosti i ekonomičnosti naših vodnih snaga. Analizom podataka autori su utvrdili da među najpovoljnije tokove, odnosno slivove, u pogledu iskoristivosti dolaze Dunav sa 97%, Drava, Neretva i Trebišnica sa 96%, Drina sa 92%, Vrbas, Lika, Cacka, Zrmanja, Cetina, Morača i Crni Drim sa 88 do 62%, dok ostali tokovi imaju stepen iskoristivosti ispod 50%. Od ukupnog neto potencijala na našim rekama 76% je iskoristivo, a 24% neiskoristivo. Najpovoljniji slivovi za obrazovanje veštačkih jezera i potpunije iskorišćivanje vodnih snaga su sliv Drine (27% od ukupne zapremine veštačkih jezera u Jugoslaviji), zatim, sliv Vardara (12%), Morave (9%), Neretve (8%), Cetine i Trebišnice (po 6%) itd. Energetska vrednost akumulacija najveća je u slivovima Drine (34%), Vardara (14%), Cetine (9,5%) i dr.

U zaključku autori ističu da Jugoslavija raspolaže sa 63,75 milijardi kilovat-časova godišnje iskoristive neto energije, od čega se koristi 36%, dok za korišćenje ostaje još 64%.

Bogato dokumentovan, prikazani rad je ilustrovan sa 8 dijagrama, kartom raspodele vodnih snaga Jugoslavije i dvema tablicama sa preko 1000 brojčanih podataka. Sve to omogućuje različita upoređivanja reka i slivova, što radu daje posebnu vrednost.

S. M. Stanković

IVANOVIĆ M.: *Voda i problemi voda u Jugoslaviji*. Prvi kongres o vodama Jugoslavije, knj. II, Savez inženjera i tehničara Jugoslavije, Beograd, 1969.

Vodoprivredni problemi u našoj zemlji su brojni i raznovrsni. U posleratnom periodu učinjen je veliki napredak u njihovom rešavanju. Među-

tim, pri tome nije bilo ravnomernog razvitka svih grana vodoprivrede. Zbog toga, po M. Ivanoviću, razvoj vodoprivrede u našoj zemlji zaostaje za ukupnim ekonomskim razvitkom, što je nedopustivo, jer od stepena razvoja vodoprivrede i iskorišćenosti vodnih resursa zavisi razvitak niza privrednih grana i bezbednost stanovništva mnogih područja.

U prvom delu izlaganja autor ukazuje na osnovne probleme voda, ističući da naša zemlja spada u red onih zemalja koje raspolazu dovoljnim količinama slatke i slane vode. Količina slatke vode u ukupnom godišnjem bilansu je velika, ali teritorijalno neravnomjerno raspoređena i vremenski nejednako raspodeljena. Ovim činjenicama, u sklopu rešavanja različitih vodoprivrednih problema, mora se posvetiti posebna pažnja. Vodni režim, u uslovima malog uticaja čoveka, jedan je od osnovnih ekonomskih i društvenih problema kod nas. Voda kao neocenljivo prirodno bogatstvo i sirovina u uslovima nedovoljne i neefikasne zaštite, deluje kao prirodna stihija. U daljem izlaganju M. Ivanović ističe da je opšta karakteristika naše vodoprivrede nedovoljno korišćenje vodnog potencijala. Kritički se osvrćući na ovakvo stanje autor ističe da smo uspeli da iskoristimo oko jedne trećine prirodnog potencijala vodnih tokova za proizvodnju hidroenergije, ali da se u ostalim vodoprivrednim granama (snabdevanje gradova i industrije, navodnjavanje, odbrana od poplava, zaštita od erozije i drugo) nalazimo na dnu evropske lestvice. Zbog toga insistira »... da je sasvim opravdano pokrenuti upravo u ovom momentu reviziju stavova naše ekonomske politike u području korišćenja voda, naročito sa aspekta proširene reprodukcije i u većoj meri zainteresovati društveno-političke zajednice i privredne organizacije i njihove asocijacije u rešavanju ovog problema«.

Drugi deo izlaganja odnosi se na stanje organizacije upravljanja vodama, a treći na neke ekonomske uslove za brži razvoj vodoprivrede. Ovde se ističe da se u elektroprivredu relativno dosta ulagalo, ali nije bilo kompleksnijih zahvata korišćenja vode. Za vodoprivredu, u celini, u posleratnom periodu iz nacionalnog dohotka izdvajana su nedovoljna sredstva. Zbog toga kasni rešavanje mnogih vodoprivrednih problema, što izaziva čitav niz neželjenih posledica. »Investicije u vodoprivredu, ističe autor, se po pravilu tre-

tiraju kao i ostale privredne investicije. Upravo tu i počinje osnovna greška, jer se investicijama u vodoprivredu u osnovi stvaraju uslovi za stabilno i racionalno poslovanje ostale privrede i za bezbednost stanovništva«.

Poseban odeljak posvećen je istraživačkom radu i stručnim službama u vodoprivredi. Nerazvijena vodoprivreda uslovlja je i nedovoljan razvoj potrebnih službi. U celini u vodoprivredi nema dovoljno institucija i ljudi koji uspešno mogu pratiti savremeni razvoj vodoprivrede u svetu i preduzimati nova, savremena i efikasna rešenja konkretnih vodoprivrednih problema kod nas.

Otvoreno, jasno i dokumentovano izlaganje M. Ivanovića, čine rad »Voda i problemi voda u Jugoslaviji« veoma interesantnim. Autorova zapažanja moraju se uvažavati, a problemi vodoprivrede Jugoslavije adekvatno tretirati u odgovarajućim forumima i organizacijama, jer od blagovremenog i pravilnog rešavanja niza vodoprivrednih problema zavisi čitav privredni razvitak zemlje.

S. M. Stanković

KOSTEVSKI L. — KEKIC A.: *Arteski vodi vo SR Makedonija*. »Vodostopanski problemi«, knj. 5, Zavod za vodostopanstvo na SR Makedonija, Skopje, 1971.

Izučavanje vodnih resursa u Makedoniji novijeg je datuma. Hidrološkim problemima posvećen je izvestan broj radova i elaborata. Većina njih odnosi se na površinske vode. Manji broj radova odnosi se na hidrogeološka ispitivanja. Jedan od takvih radova odnosi se na arteske vode u ovoj republici. Interesantan za geografe — naučne radnike i nastavnike, privukao je našu pažnju, te ga prikazujemo na stranicama ovog časopisa.

U uvodnom delu rada autori ističu da je u većem broju makedonskih kotlina utvrđeno postojanje arteske izdani i da ona predstavlja veliku potencijalnu mogućnost razvitka raznih grana privrede i vodosnabdevanja. U kotlinama se nalaze najveća i najbrojnija naselja i u njima je skoncentrisana glavna privredna aktivnost, te je voda sve neophodniji element daljeg razvoja. Međutim, arteske vode nisu dovoljno proučene. Zadatak rada kojeg prikazujemo je da ukaže na rasprostranjenje arteske izdani

u SR Makedoniji. Ovo može poslužiti kao polazna osnova za dalja terenska ispitivanja i iznalaženje mogućnosti najefikasnijeg iskorišćavanja.

U nastavku izlaganja reč je o geneti ardeske izdani. One su u Makedoniji vezane za tektonske depresije — kotline, koje su ispunjene neogenim jezerskim sedimentima. Iako su kotline litološki veoma slične, arteske izdani u njima su raznovrsne kako po količini vode, tako i po drugim osobinama.

Arteske vode u SR Makedoniji konstatovane su u svim kotlinama, izuzev u Debarskoj i Kočanskoj. Najbolje su ispitane u Struško-radoviškoj kotlini i Pelagoniji. U njima se arteska voda koristi za snabdevanje stanovništva i navodnjavanje poljoprivrednih kultura. U Struško-radoviškoj kotlini postavljen je veći broj bušotina dubine 15 do 250 m. Utvrđeno je postojanje nekoliko horizontalna arteske izdani i statička rezerva od 850 miliona kubnih metara vode. Izdašnost pojedinih bušotina dostiže 5,4 litara u sekundi. U Kri-vopalanačkom polju arteska izdan je na dubini od 90 m, a statičke rezerve iznose 7 500 000 m³. U Kumanovskom polju ima indikacija postojanja izdanske vode, ali se ona mora utvrditi detaljnim hidrogeološkim ispitivanjima. Arteska voda konstatovana je i u Berovo-pehčevskom polju. U Ovčem polju je postavljeno više od 60 bušotina. U 5 od njih javlja se arteska voda, a u ostalima subarteska i freatska voda. U Pologu prvi vodonosni horizont nalazi se na dubini od 50 do 60 m. Do dubine od 130 m utvrđeno je 5 vodonosnih horizonata, čija se debljina kreće od 2 do 10 m. Skopsko polje ima horizonte arteske vode na različitim dubinama (15,3 m, 39 m, 40 m, 54 m, 84 m, 90 m). U Resenskom polju arteske vode nisu dovoljno proučene. U Ohridsko-struškom reonu arteske vode koriste se za piće, ali ima i takvih koje su zbog sadržaja sumpora neupotrebljive za piće. U reonu Oslomej—Kičevo dosta bogata arteska voda utvrđena je na dubinama od 89 do 97 metara, a ima je i na dubinama od 51 do 55 m i od 104,5 do 170 m. Interesantno je da jedan deo arteskkih voda u Đevđelijskoj kotlini ima temperaturu od 43° C. Javlja se na dubini od 20,5 do 22,5 m i pod snažnim je pritiskom. Izdašnost ove izdani je veoma mala, ali se pretpostavlja da su rezerve ovih voda velike i da će biti od izvanrednog značaja za dalji privredni razvoj đevđelijske komune.

S. M. Stanković

SREBRENOVIĆ D.: Vodoprivredna problematika Drave. Prvi kongres o vodama Jugoslavije, knj. I, Savez inženjera i tehničara Jugoslavije, Beograd, 1969.

U pogledu vodoprivrednog iskorišćavanja Drava je naša veoma značajna reka. Zbog toga joj prof. dr D. Srebrenović, posvećuje posebnu pažnju. Ističe da vodoprivredna delatnost u slivu Drave ima dugu tradiciju, jer sa kraja XVIII veka potiču planovi u obimnom korišćenju ove reke za plovidbu. Mnogo kasnije Dravi se posvećuje pažnja u vezi iskorišćavanja vodnih snaga za proizvodnju električne energije. Danas, ističe autor, u svojoj ozbiljnosti postavlja se pitanje kompleksnog vodoprivrednog iskorišćavanja Drave. Njegova složenost je u tome što se u našoj zemlji nalazi samo 28% sliva.

U daljem izlaganju prof. dr D. Srebrenović daje prikaz prirodnih faktora sliva Drave i privrednih kapaciteta u sadašnjem stanju. Ističe da sliv Drave zahvata 41 238 km² i prima prosečno 1 030 mm padavina godišnje. Ovakva količina padavina, uz ostale komponente režima i vodnog bilansa, daje srednji godišnji proticaj od 615 m³/sek, odnosno, 19 400 miliona m³ godišnje. Najveći deo proticaja formira se na teritoriji Austrije. Maksimalni proticaji su u mesecima vegetacionog perioda, što je veoma povoljno sa stanovišta iskorišćavanja.

Drugi deo rada dat je pod naslovom »Ključna pitanja kod rešavanja vodoprivrednih problema«. Autor ukazuje na dva osnovna problema, a to su: raspodela i kvalitet voda i uređenje voda i korišćenje vodnih snaga. Glavni potencijalni korisnik vode je poljoprivreda. Ona inicira pitanje raspodele voda. Najveća količina vode za navodnjavanje potrebna je u junu (25%) i julu (27% od ukupnih godišnjih potreba). Potrebe poljoprivrede ne mogu biti jednostavno zadovoljene, tim pre, što Austrijanci na svom delu toka Drave i njenih pritoka planiraju izgradnju jezera u cilju povećanja energetske produkcije. Pitanje kvaliteta vode je posebno aktuelno. Drava će u budućnosti biti značajan izvor vodosnabdevanja naselja i industrije, pa se zaštiti tokova od zagađivanja mora posvetiti odgovarajuća pažnja. Neplansko gazdovanje dovelo je do toga da je Mura već sada veoma zagađena reka.

Vodoprivredni problemi u Podravini odnose se u prvom redu na zaštitu od

poplava. Ovo se delimično može rešiti planskim ispuštanjem vode iz veštačkih jezera, koja mogu da zadrže visoke poplavne talase.

U zaključku prof. dr D. Srebrenović ističe da vodoprivredne probleme jugoslovenskog dela sliva Drave treba rešavati uz integralnu analizu prirodnih i ekonomskih faktora sliva u celini, a na nivou međudržavnih komisija za Dravu i Muru.

Rad je ilustrovan sa 4 tablice i 2 dijagrama.

S. M. Stanković

STANKOVIĆ S.: Prirodni elementi turističke valorizacije veštačkih jezera SR Srbije. Zbornik radova Geografskog zavoda Prirodno-matematičkog fakulteta, sv. XVI, Beograd, 19169., str. 73—85.

Autor najprije ističe da osnovno obeležje turističkim kretanjima u SR Srbiji daju banje i gradska naselja. Pored njih, planine, reke i kulturno-istorijski spomenici su takođe značajni za turizam. Ovim turističkim objektima u zadnjih desetak godina pridružuju se i veštačka jezera, iako je njihova osnovna namena proizvodnja električne energije, kao i obezbeđenje dovoljne količine vode za navodnjavanje.

Veštačka jezera za sada nemaju određeno mesto i ulogu u turističkom kretanju SR Srbije. Ali je činjenica da beleže porast turističkog prometa i formiraju izvjesnu turističku fizionomiju. U perspektivi turističkog prometa u Srbiji veštačka jezera imaće sve veći značaj.

U daljim izlaganjima autor prikazuje geografski položaj veštačkih jezera kao elementa turističke valorizacije. Reč je: o položaju prema glavnim komunikativnim pravcima; o položaju prema gradskim naseljima i područjima gušće naseljenosti; pa o položaju prema turističkim objektima.

Posebno su proučene temperature vazduha i vode, zatim padavine kao elementi turističke valorizacije. Na kraju reč je o kolebanju nivoa jezera i karakteristikama obala. U većini slučajeva veštačka jezera Srbije imaju lokalnu turističku vrednost sa malim kontraktivnim zonama. Izuzetak čini Vlasinsko jezero.

Opšte uzeto S. Stanković napisao je zanimljiv i važan rad, koji obrađuje do sada nepoznatu problematiku. Autora karakteriše i jedna sigurna erudicija: stalno je činio napor da probleme obuhvati u njihovoj potpunosti. To mu je uspelo. Rad Stankovića interesantan je i po metodi.

J. F. Trifunovski

BARBALIĆ R.: Brodarstvo Istre u doba propadanja jedrenjaka i stvaranja parobrodarstva. Izdavač: Naučna biblioteka, Pula 1971. Str. 120.

Ovo metodološki dobro koncipirano, relevantnom dokumentacijom temeljito obrazloženo i sadržajem vrlo interesantno djelo solidno je obrađena znanstvena teza Radojice F. Barbalića za stjecanje znanstvenog stupnja doktora ekonomskih nauka, što ju je autor s uspjehom obranio još god. 1959. na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Doktorska je to disertacija o problemu razvoja istarskog brodarstva i značajan doprinos u mnogočemu još nedovoljno proučene gospodarske povijesti Hrvatske, napose u njenom izduženom jadranskom makroregionalnom prostoru i od davnina historijski vrlo živom društveno-ekonomskom mediteranskom makrorajonu.

Nakon uvodnog razmatranja sa sažetim prikazom osnovnih elemenata obrađivane teze, autor u posebnim poglavljima znalački vješto raspravlja o osnovima brodarstva u 19. stoljeću i o našem brodarstvu s obzirom na osnove brodarstva u 19. stoljeću, zatim o Istri i njenome položaju u odnosu na pomorstvo, o pomorskoj orijentaciji Istre u drugoj polovici 19. stoljeća, o mjerama za sanaciju istarskog pomorstva i o stvaranju brodarstva na mehanički pogon u Istri. U zaključnim razmatranjima Barbalić kao da amalgamira sukes ove svoje ne samo veoma zanimljive već u nekim poedinostima smjelo postavljene ekonomsko-historijske znanstvene teze, verificirane onsežnom literaturom i znanstvenim vrelima te upotpunjene mnogobrojnim akribijski pisanim bilješkama. Sve u svemu: veoma zanimljivo i vrijedno znanstveno djelo te opravdano plitni pažnju geografske naučne kompleksnosti.

V. Blašković

KOVACEVIĆ P. — KALINIĆ M. —
PAVLIC V. — GOGUNOVIĆ M.:
Tla Gornje Posavine —
Institut za pedologiju i tehnologiju
tla, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb,
1972. (format 5 A, str. 336).

Budućnost Hrvatske poljoprivrede je na nemelioriranim prostranstvima ravnica Posavine i Podravine, a naročito Posavine. Tu su tzv. »Mrtvi kapitali« koje je opisao književnik Kozarac.

Grupa autora Instituta za pedologiju i tehnologiju tla Sveučilišta u Zagrebu izradila je poopširnu monografiju tala Gornje Posavine. »Gornja Posavina« zaprema gotovo 500 000 ha, a omeđena je SR Slovenijom, Kupom, donjim obroncima Hrvatskog Zagorja i slivom donje Lonje. Materija iznesena u studiji je rezultat višegodišnjih terenskih, a potom laboratorijskih pedoloških istraživanja. Svrha navedenih istraživanja bila je ta, da se pruži prikaz sadanjih prirodnih svojstava tala područja, a iz čega proizlazi njihovo intenzivno korištenje nakon izvedbe melioracija.

Uz monografski prikaz prirodnih svojstava »Tla Gornje Posavine« dan je osvrt na geološki substrat, klimatske i vegetacijske prilike, te hidrografske prilike. Naročito je dobro obrađena geomorfologija područja. Uz navedena poglavlja izneseno je stanje erozije, te mikrobiološke aktivnosti i dinamika tla.

Najveći dio monografije posvećen je svojstvima tala Gornje Posavine. Autori razlikuju tipove, podtipove, varijetete, rodove, vrste i faze tala kao taksonomske pedološke jedinice. Monografija »Tla Gornje Posavine« je tekstualni dio o tlima. Geografske karte tala Gornje Posavine sadrže slijedeće sekcije omjera 1:50 000, Samobor 2, 4, Zagreb 1, 2, 3 i 4. Čazma 1 i 3.

Predaleko bi otišli da i samo navodimo sve taksonomske jedinice tala, a kamo li i pojedine njihove opise. Zadovoljimo se samo popisom tipova tala, a taj je:

I. Terestička tla: 1. Aluvijalna, 2. Aluvijalno-deluvijalna, 3. Livadska, 4. Mineralno-močvarna oglejena, 5. Mineralno-močvarna glejna, 6. Mineralno-organozna močvarnoglejna;

II. Terestrička tla: 7. Smeđa tla, 8. Smeđa tla na laporima, 9. Smeđa tla na miocenskim vapnencima, 10. Smeđa tla na tvrdim vapnencima i dolomitima, 11. Smeđa kisela tla na silikatnim stijenama, 12. Podzolasta tla, 13. Podzolastopseudoglejna tla, 14. Podzolasto

pseudoglejna tla dolina, 15. Podzolasto pseudoglejna tla na diluvijalnim i pliocenskim dolinama, 16. Podzolasto-pseudoglejna obronačka tla na diluvijalnim i pliocenskim dolinama i 17. Rendzina.

Prošlo je nešto preko šest decenija prve kartografske pedološke karte Hrvatske i Slavonije, koju su prikazali D. Gorjanović — Kramberger i F. Šandor na Međunarodnom pedološkom kongresu 1911. g. u Stockholmu. Monografija »Tla Gornje Posavine« je četvrta ove vrsti koju je izdao Institut za pedologiju i tehnologiju tla u Zagrebu. Kako smo naveli prethodno su izdane karte tala tretiranog područja u omjeru 1:50 000 što sve skupa čini jednu cjelinu. Naša pedološka nauka sa najnovijim dijelom »Tla Gornje Posavine« je navedenim dijelom primjerno prezentirana i neću biti neskroman, ako kažem i na međunarodnom nivou. Ne samo obzirom na opseg, nego i na način izlaganja.

J. Kovačević

APOSTOLOV A.: Kolonizacija tla na Makedonija vo stara Jugoslavija. Skopje 1966., str. 1—240.

Teritorija SR Makedonije, zbog položaja u središnjem delu Balkanskog poluostrva i relativno ne velike gustine naseljenosti, u prošlosti više puta primala je doseljenike iz drugih bližih i daljih krajeva. Pomenimo naseljavanje Turaka, Cincara, Arbanasa, muhadira itd. Ona je delimično naseljavana i između dva svetska rata, pa i kasnije. Ti doseljenici većim delom potiču iz raznih krajeva Jugoslavije.

A. Apostolov proučavao je kolonizaciju srpskog stanovništva u Makedoniji između dva svetska rata i knjigu sa tim rezultatima objavio pod gornjim naslovom. Autor je koristio raznovrsnu izvornu građu koja se odnosila direktno na kolonizaciju ili koja je bila u vezi s njom. Ta građa nalazi se u Državnom arhivu SFR Jugoslavije u Beogradu, u Arhivu SR Makedonije u Skoplju itd.

Knjiga ima jedanaest poglavlja, ali za geografsku nauku posebno su interesantna pet: u jednom se govori o začećenim agrarno-pravnim odnosima u Makedoniji (str. 48—53); u drugom raspravlja se o pripremi agrarne reforme i počecima kolonizacije (str. 62—77); i u trećem reč je o sredstvima i ciljevima

kolonizacije (str. 78—100); u četvrtom prikazan je način izvođenja kolonizacije (str. 107—154); i u petom raspravlja se o teškoćama u toku kolonizacije (str. 155—163).

Ovom knjigom A. Apostolova pitanje kolonizacije u Makedoniji između dva svetska rata dobilo je nov prilog. Međutim, u njemu nije sve dovoljno uočeno i objašnjeno. Proučavanje pomenute kolonizacije predstavlja veliki posao koji traži širi pogled ne samo na društvene, već na privredne, geografske i druge odlike Makedonije kao dela Jugoslavije. Posebno treba prikupljati više materijala neposredno u naseljima kolonizacije i tako dati puniju sliku života kolonista.

J. F. Trifunski

RAKIČEVIĆ T.: Izdan i izvori u Topličkoj kotlini. Zbornik radova Geografskog zavoda Prirodno-matematičkog fakulteta, sv. XVI, Beograd 1969., str. 51-62.

U maloj srbijanskoj Topličkoj kotlini postoji više tipova izdani i izvora i pored toga što je njen geološki sastav dosta jednostavan, tj. u njemu učestvuju vododržljive stene. Glavni zadatak autora bio je u izučavanju uslova formiranja i rasprostranjenja podzemnih voda, a naročito u izdvajanju tipova izdani i klasifikaciji izvora, pa tek onda u izučavanju njihovih režima.

T. Rakičević u Topličkoj kotlini izdvojio je više tipova izvora: 1. erozivnu grupu izvora koji se javljaju na mestima gde rečna dolina ili manji erozivni oblici presecaju izdan; 2. kontakt-nu grupu izvora koji se javljaju na dodiru propustljivih i nepropustljivih stena; 3. grupu pukotinskih-gravitacionih izvora koji izbijaju iz pukotina na padinama Jastreba; 4. grupu pukotinski-uzlaznih izvora koji izbijaju na velikim rasednim linijama; 5. poslednju, petu grupu, čine mineralni ili uzlazno-gasni izvori.

U daljim izlaganjima autor je utvrdio da se u Topličkoj kotlini izdvajaju tri zone izvora. Jedna je na severu, na padinama Jastreba. Druga zona leži na završetku aluvijalne plavinske ravni. Treća zona izvora leži duž južnog oboda kotline. To su po izdašnosti najboljati izvori.

Izdan u Topličkoj kotlini hrane padavine i rečni tokovi. Kolebanje nivoa

izdani je najveće u aluvijalnoj ravni, dok u neogenim i kretacejskim sedimentima i plavinskoj ravni iznosi oko 2 m. Gornja granica izdani je najbliža površini u maju, kada je maksimum padavina. Izdan je na najvećoj dubini u septembru, kada je minimum vodostaja na Toplici. Kolebanje izdašnosti izvora takođe je u vezi na prvom mestu s pluviometrijskim režimom.

T. Rakičević u našoj geografskoj nauci prisutan je nizom vrednih ostvarenja. I ovo je jedan od takvih radova. Za njegovu izradu zahtevalo se mnoštvo terenskih promatranja i podataka, pa iz toga treba izvući ono što je bitno.

J. F. Trifunski

TRIFUNOSKI J. F.: O jednom neuspjeloj preseljavanju stanovništva Grdeličke klisure u Vojvodinu. Leskovački zbornik, IX, Leskovac, 1969, str. 267—268. — TRIFUNOSKI J. F.: Potreba proučavanja u našim oblastima u kojima se vrše nagle izmene. Leskovački zbornik, IX, Leskovac, 1969, str. 269—271. — TRIFUNOSKI J. F.: O etničkom sastavu i etničkim procesima u srednjem Povardarju. Leskovački zbornik, X, Leskovac, 1970, str. 153—158.

Do oslobođenja od Turaka Grdelička klisura je imala manji broj stanovnika, a i postojeća naselja su imala odlike privremenosti. Poslije oslobođenja postojeća naselja su se ustalila i stanovništvo se množilo, pa je nastala potreba za zemljom. Stoga su bujne šume pretvarane u livade i zatim u njive, pa je na ogoljele planinske strane sve jače djelovala erozija. Poslije drugog svjetskog rata poduzimane su mjere: da se ukrote bujice, da se preseljava stanovništvo u druge oblasti, posebno 1945. i 1946. u Karavukovo u Bačkoj, Kričanin u Banatu, i 1950. i 1951. u Buljkes u Bačkoj. Međutim stanovnici se u novoj postojbini nisu mogli aklimatizirati, pa se oko 95% vratilo u rodni kraj.

Počevši od prvih godina iza drugog svjetskog rata u novom društvenom razvoju, intezivno su stvarani materijalni i socijalni uslovi za daljnji razvoj zemlje. Naglo se ispoljio revolucionarni preobražaj skoro u svim pravcima živo-

ta. Stoga je dužnost geografa da primi na sebe zadatak da taj preobražaj proučava u pojedinim oblastima. Trifunovski veli da bi trebalo organizirati odnosna istraživanja, te smatra da bi takvu akciju trebalo da potaknu stariji i iskusniji naučni radnici, geografski instituti, geografska društva i druge srodne ustanove.

Govoreći o etničkom sastavu u Povárdarju Trifunovski nas upoznaje sa starijim i sadanjim stanovnicima i njihovim kretanjima. Sadanji su stanovnici: Makedonci, Turci, Torbeši (makedonski jezik, islamska vjera), Albanci, Cincari, Čigani, Srbi i bosanski Muslimani, koji su doselili iz raznih dijelova Sandžaka. Prema tomu to je etnički heterogena oblast. Autor nas zatim upoznaje s procesom prilagodivanja kao što je odnos između doseljenika iz raznih krajeva i stanovnika različitih grupa i posebno prilagodivanje dosljednika materijalnom životu.

A. Jutronić

SPARAC J.: Dokumenti o Korčulaninu Marku Polu, Split, 1971, str. 135.

Autor je knjigu podijelio u dva dijela »Što kažu dokumenti o velikom istraživaču?« i »Najveći naučno istraživački genije srednjovjekovne Evrope.«

Da je Marko Polo porodičnim porijeklom iz Dalmacije o tome nije bilo nikada razilaženja, a kao prvi to su ustvrdili talijanski naučni radnici. Međutim, pojavile su se dvije teze o tome gdje se Marko rodio: dalmatinska teza da se i rodio u Dalmaciji, najvjerojatnije u Korčuli i teza da se rodio u Veneciji. Autor ističe da je ova njegova knjiga »rezultat dugogodišnjeg upornog rada«. I, stvarno iznio je veliki broj citata brojnih geografa i drugih javnih radnika, te dokumenata, bilo da su pisci zastupali jednu ili drugu tezu. Pri tomu se posebno poslužio i samom Markovom knjigom, kojom se još pedesetih godina kod nas dokazivalo da je Marko rođen 1254, da je njegov otac bio odsutan iz Venecije od 1250 do 1269, pa da se, prema tomu, Marko nije mogao roditi u Veneciji. Pored toga autor je iznio da u dobro opskrbljenim venecijanskim arhivima nema ni retka o rođenju Marka Pola, njegova oca ili bilo koga od njegove rodbine, dok to prezime nalazimo u Korčuli u predašnjim vremenima, pa i

danas kao Depolo. Unatoč tomu sa druge strane se tvrdilo da se ipak rodio u Veneciji. Međutim venecijansku tezu u posljednje vrijeme napuštaju i sami Talijani. Tako je na primjer talijanska televizija 20. siječnja 1970. godine emitirala reportažu »Curzola, città di Marco Polo« i pri tomu dala pregled o Korčuli, u kojoj se rodio Marko Polo, jedan od najvećih geografskih istraživača srednjovjekovne Evrope.

A. Jutronić

FILIPOVIĆ M.: Somet de Fosse i njegovo delo o Bosni. Putovanje po Bosni 1807—1808. (Voyage en Bosnie dans les années 1807 par M. Amédée Chaumette des Fossés); Glasnik zemaljskog muzeja — Sarajevo 1971. (Etnologija str. 179—219).

Prevodilac, pokojni profesor dr Milenko Filipović u uvodnom dijelu govori o ličnosti Francuza Chaumette des Fossés-a i o karakteristikama njegove knjige o Bosni pod gornjim naslovom. Chaumette des Fosse — je bio u službi francuskog konzulata u Travniku 1807—1808. i napisao je knjigu u kojoj daje vjernu i zaokruženu sliku s mnogo objektivnosti o tadašnjoj Bosni s mnogo detalja. Specifičnost je ove knjige, da autor-Francuz ne daje svoja zapažanja o Bosni itinererski u obliku putopisa već sistematski, pa je to jedna studija-monografija o Bosni iz početka 19. stoljeća. Autor je ovu svoju knjigu štampao u Parizu dva puta (1816 i 1822), što upućuje da je pobudila veliki interes.

Autor najprije govori o prirodnim karakteristikama Bosne. Posebno govori o rudnicima. Donosi historijat Bosne. Govori o stanovništvu s raznog aspekta. Znatnu pažnju je posvetio narodnim običajima. U knjizi se opisuju političke, kulturne i vjerske prilike. Veliku pažnju posvećuje ekonomskim prilikama i donosi mnogo podataka o tome. Govori o upravnoj podjeli Bosne i o njezinom sudstvu. Među ostalim kaže, da nije bilo policijskog aparata, kako je to u drugim evropskim državama već je susjed pazio na susjeda.

Opisuje pojedinačno gradove. Opširnije govori o Sarajevu i ističe njegovu nepokornost prema veziru u Travniku. Među ostalima vezir je smio ostati u Sarajevu najviše tri dana. Ne-

pokornost muslimanskih prvaka prema veziru (beglerbegu) više manje karakterizira cijelu Bosnu. Vezir je imao stvarnu vlast samo u Travniku i u njegovoj okolini. Ako je vezir htio da u Bosni provede red i pokornost, tuže ga lažno u Carigrad npr. da šuruje sa Zapadom, i obično bi bio smijenjen, odatle česte smjene vezira u Travniku.

Donosi podatke o prihodima i rashodima vezira, o prihodima viših turskih službenika, o porezima i carinama. S mnogo pojedinosti govori o trgovini, o izvozu i uvozu. U izvozu na prvom mjestu dolaze stočarski proizvodi i razna gvozdena roba.

V. Dumbović

MILOJEVIĆ D. M.: *Razvoj i osobine stočarstva u istočnoj Srbiji.* Geografski institut »Jovan Cvijić«, Posebna izdanja, knj. 24., Beograd 1972., str. 1—156.

Posle višegodišnjih ispitivanja na terenu i u samom narodu (započetih 1961. g.), pa proučavanja arhivskih podataka i stručne literature, Miroslav Milojević je, u vremenu jake industrijalizacije naše zemlje, napisao monografiju o stočarstvu u istočnoj Srbiji. Međutim, ovo nije obična monografija kakvih smo do sada imali od drugih geografa. Od njih se znatno razlikuje.

Šta sadrži knjiga M. Milojevića? Najpre izlaže prirodne i odlučujuće društveno-ekonomske momente u razvoju stočarstva (str. 9—24); zatim slede: razvoj stočarstva do kraja XIX veka (str. 24—47), stočarstvo na početku XX veka (str. 47—54), struktura i razmeštaj stočarstva između dva svetska rata (str. 55—64), posleratne karakteristike stočarstva (str. 64—130), brojno stanje fonda prema poslednjem popisu (str. 130—133), na kraju je zaključni deo (str. 133—136).

U svom razvoju istočna Srbija doživljavala je mnoge promene, pa je i razumljivo što je njeno stočarstvo bilo uslovljeno kako prirodnim, tako i složenim društveno-istorijskim uslovima. Autor je više pažnje posvetio pomenutim drugim uslovima. On je u istočnoj Srbiji izdvojio sedam stočarskih reona: timočki, nišavski, južnomoravski, soko-banjski, velikomoravski, golubačko-majdanpečki i donjomlavskogradištanski.

Nije potrebno posebno hvaliti knjigu M. Milojevića: ona je tu, govori sama

za sebe i podstiče. Biće svakako kod stručnjaka o njoj različitih mišljenja; to je potrebno i s time se mora računati. Međutim, niko ne može osporiti autorovu ponesenost za problematikom stočarske privrede, koja kod nas u novije vreme nije dovoljno proučavana. Stoga Milojevićeva knjiga zaslužuje pažnju i ljudi koji nisu privredni geografi.

Na kraju treba poželeti M. Milojeviću da nastavi dalje svoj rad i u ovom pravcu. Bilo bi, međutim, dobro da taj rad bude u Geografskom institutu »Jovan Cvijić« organizovan na široj osnovi. Da on rukovodi mrežom saradnika na daljem proučavanju stočarstva u našoj zemlji, čak i na Balkanskom poluostrvu.

J. F. Trifunski

SAVIĆ O.: *Knjaževac.* Zbornik radova Geografskog instituta »Jovan Cvijić«, knj. 24., Beograd 1972., str. 97—168.

Geografska proučavanja gradskih naselja kod nas su uglavnom dosta odmakla. Na tom polju rađeno je do drugog svetskog rata, a naročito u posleratnom periodu, Olga Savić, poznati beogradski geograf, sa desetak zapaženih studija te vrste dala je tim radovima značajan doprinos.

U najnovijoj monografiji o Knjaževcu O. Savić izlaganja je podelila u nekoliko poglavlja. Prva dva poglavlja su kratka: u njima su izložene geografske odlike položaja, postanka i razvoja naselja.

Detaljnija analiza Knjaževca sleduje tek u narednim poglavljima: u trećem poglavlju izložene su važnije promene u funkcijama (str. 100—120); u četvrtom poglavlju reč je o teritorijalnom razvoju i korišćenju gradskog prostora (str. 121—124); u petom poglavlju dat je prikaz savremenog Knjaževca (str. 124—147); u šestom poglavlju autor raspravlja o delovanju Knjaževca u okolini i stvaranju uticajne zone (str. 148—162). Na kraju je kratak zaključni deo.

Ono što čini najveću vrednost ove studije: jeste obilje materijala i zaključaka. Zatim bogat statistički material, tehnički crteži i karte kojima je ilustrovana čitava studija — dopunjuju i olakšavaju praćenje izlaganja.

Zbog svega toga ovu monografiju o Knjaževcu treba primiti sa priznanjem i zahvalnošću jer je zadovoljila preku potrebu za poznavanje jednog od glavnijih naselja u istočnom delu Srbije. Najzad: monografija o Knjaževcu biće od značaja za različite grane nauke i bez nje neće se moći davati potpun opšti pregled gradskih naselja SR Srbije.

J. F. Trifunoski

MIHAJLOVSKA P.: Geografske osnove za razvoj turizma u Đerdapu. Zbornik radova Geografskog instituta »Jovan Cvijić«, knj. 23., Beograd 1970., str. 187—253.

Može se odmah reći da je Pavlina Mihajlovska, prof. gimnazije u Beogradu, obavila jedan naporan i dragocen posao: publikovala je iscrpnu studiju u kojoj je izložila geografske osnove za razvoj turizma u Đerdapu. Ne susreću se često u našoj savremenoj nauci poduhvati kao što je ovaj.

Pisac je, radi preglednosti, izlaganja u tekstu podelio u osam poglavlja. To su: 1. Izgradnja hidroelektrane »Đerdap«; 2. Geografski položaj Đerdapske klisure; 3. Fizičkogeografske karakteristike — osnova razvoja turizma u području Đerdapa; 4. Kulturno-geografske vrednosti kao turistički potencijal u području Đerdapa; 5. Dosadašnji razvoj turizma u Đerdapu; 6. Budući turističko-geografski rejon u Đerdapu; 7. Perspektive razvoja turizma u području Đerdapske klisure; i 8. Zaključak.

Područje Đerdapa bilo je do sada zapostavljeno i pored prirodnih i antropogenih turističkih motiva. Uzrok ovoj pojavi bile su loše saobraćajne veze. Međutim, izmenom prirode područja Đerdapa, koja je nastala izgradnjom brane i formiranjem jezera, stvorena je nova kvalitetno drukčija sredina od ranije. Zatim potpunom izmenom u saobraćajno-geografskom položaju ovo područje postalo je »bliže« velikim tržišnim centrima i drugo.

Zbog svega toga P. Mihajlovska navodi: da će posle našeg primorja i banja, Đerdapska klisura sa užom okolinom vremenom postati naše treće područje po prometu turista. Napominjemo da je studija ilustrovana dobrim kartama i slikama koje čine tekst jasnijim.

J. F. Trifunoski

TRIFUNOSKI J. F.: Kočanska kotlina. Seoska naselja i stanovništvo, Skopje, 1970, strana 155.

Poznati makedonski geograf Trifunoski objelodanio je novu knjigu iz antropogeografske problematike naših krajeva. O kočanskom kraju Trifunoski je već dao nekoliko zapazanih radova: O muhadžirima u Kočanskoj kotlini (1961), Kočane (1965), Varošica Vinica (1966), Proučavanja vo Kočansko-viničkata kotlina (1969) i Cigani u Kočanskoj kotlini (1969). Svoju novu knjigu autor je podijelio u dva dijela: Opšti deo (str. 5—42) i Posebni deo (53—155). U općem dijelu je 5 poglavlja: Oblast, Prirodne osobine (reljef, klima, vode i biljni svijet), Prošlost oblasti, Seoska naselja i Današnje stanovništvo (Makedonci, Turci, Cincari i Cigani). U drugom dijelu Trifunoski govori o naseljima na kotlinskom obodu, u podnožju kotlinskog oboda i na kotlinskoj ravni. O svakom pojedinom naselju razmatra njegov položaj, starinu i prošlost, o današnjem stanovništvu, te o iseljenicima, a kod nekih još i o tipu sela, postanku sela, o porijeklu rodova i izumrlim porodicama.

Kočansku kotlinu, koja se nalazi u slivu vardareve pritoke Bregalnice, Trifunoski je proučavao 1958 i 1960. Objekt istraživanja je kotlinski prostor od 870 km². Naročita je pažnja posvećena glavnom središtu Kočane (11 009 stanovnika) i Vinici (4 049 stanovnika) a obrađena su 45 sela u obe općine i jedno selo (Pripečani) u općini Štip.

A. Jutronić

DUKIĆ D.: Vodosnabdevanje gradskih naselja i industrije u SR Srbiji. Zbornik radova Geografskog zavoda Prirodno-matematičkog fakulteta, sv. XVIII, Beograd 1971. str. 55—71.

SR Srbija ima 120 gradskih i 4 075 seoskih naselja. Međutim, vodosnabdevanje iz komunalnih vodovoda ostvareno je samo u 48 gradskih naselja, kao i u 460 sela. Stoga je D. Dukić veoma dobro postupio kada je prvi put za teritoriju cele republike SR Srbije prikazao vodosnabdevanje gradskih naselja i industrije.

Sažeta izlaganja u gornjem radu daju osvrt na hidrološke odlike terena SR Srbije. Iza toga reč je o vodosnab-

devanju gradova i industrije iz izvora; pa o vodosnabdevanju gradova i industrije podzemnom vodom; o vodosnabdevanju gradova i industrije površinskom vodom; o vodosnabdevanju gradova i industrije podzemnom i površinskom vodom. Na kraju je kratak zaključak.

Po autorovoj analizi prema izvorima vodosnabdevanja, gradovi su svrstani u četiri sledeće grupe: gradovi koji su snabdeveni isključivo izvorskom vodom; gradovi koji se snabdevaju isključivo podzemnom vodom (izdanskim ili arteskim); gradovi koji se snabdevaju isključivo površinskom vodom iz vodojača; i gradovi koji se snabdevaju podzemnom i površinskom vodom, odnosno rečnom ili izvorskom vodom.

Problem snabdevanja vodom postepeno postaje osobito važan u svetu, pa i u našoj zemlji. Stoga ovaj Dukićev rad ima dve prednosti: daje sliku snabdevanja vodom u SR Srbiji i podstiče da taj problem treba sistematski proučavati i u drugim krajevima naše zemlje. Prema tome pomenuto polje proučavanja je ogromno i ne samo geografsko.

J. F. Trifunski

BELJANSKI M.: Somborski salaši, Sombor, 1970, strana 140.

Autor u ovoj knjižici obrađuje temu koja nije još dovoljno obrađena u našoj geografskoj literaturi. Međutim, autor očito nije geograf, iako pruža dobar prilog za izučavanje ovih malih somborskih naselja kakvih ima i drugdje u Panonskoj nizini. Od 37 760 stanovnika koliko je imao somborski atar po popisu od 1961. na salaše otpada 8 310 stanovnika u 2 410 zemljoradnička domaćinstva.

Knjižica se dijeli u tri dijela: Somborski salaši (str. 5—15), Salaši kroz istoriju (str. 17—125) i Bare i jaramuče u okolini Sombora (str. 126—128). U prvom dijelu se govori o postanku i razvoju salaša, a u drugom dijelu autor opisuje i evidentira pojedine nekadanje i sadanje salaše, njih 60, pa se pri tome služi i arhivskim materijalima. Od nekadanih brojnih salaša do danas su ostali: Rančevo, Bilić, Obzir, Milčić, Saponje, Lenija, Gradina, Radojević, Zarkovac, Lugumerci, Čičo- vi, Bukavac, Centrala, Šikara, Bezdanski put i Nenadić.

Autor ističe da je nastojao objasniti i prikazati »jedan svojevrsni društveni fenomen, koji je svoje najkarakterističnije izraze dobio i ispoljio u ovom delu Panonske nizine.« Oni tj. salaši »su život zemljoradnika i njihovih porodica, koji godine i ceo svoj vek provode daleko od grada ili sela.«

Poslije drugog svjetskog rata agrarnom reformom dozvoljen je zemljišni maksimum od 35 jutara, ali je 1953. smanjen na 17 jutara. Otkako su odlukom vlade 1953. ukinuti »otkupi« poljoprivrednih kultura i kada su rasformirane seljačke radne zadruge kao oblik kolektivizacije, poljodjelci postaću moćni robni proizvođači i »uspevaju da u ratarstvu i stočarstvu dostignu evropski nivo poljoprivredne proizvodnje. Mnogo zasluga za takav napredak pripada zemljoradničkim zadrugama.

A. Jutronić

BESLAGIĆ Š.: Stećci (Kataloško-topografski pregled) — Sarajevo 1971. Knjiga je većeg formata (str. 496) u raskošnom izdanju s mnogo fotosa i geografskih skica (razmještaj stećaka).

Stećci su nadgrobni kameniti spomenici iz srednjovjekovne Bosne i Hercegovine (tada Hum). Počinju se javljati u 13. stoljeću, intenzivni im je period 14. i 15. st. a u 16. st. nestaju. U narodu se stećci nazivaju ponajviše »mramori«, a također »grčko groblje«, »kaursko groblje« i sl.

Knjiga ima tri dijela.

U prvom ili uvodnom dijelu autor govori općenito o stećcima: o načinu prikupljanja podataka za ovu knjigu, o broju stećaka, o njihovim osnovnim oblicima (ploča, sanduk, sljemenjak, stub i krstača a ima i kombiniranih oblika), zatim o ukrasima (dekoraciji) i o matpisima na stećcima.

Stećci su neravnomjerno razmješteni u BiH, najviše ih ima u Hercegovini, dok na sjeveru — u 7 graničnih općina Bosne ih uopće nema. Autor uzročno objašnjava ovu pojavu.

Stećci se nalaze također i izvan BiH. Nalaze se u SR Hrvatskoj, gdje ih ima najviše u Dubrovačkom primorju i Dalmatinskoj zagori, a ima ih nešto i u Gornjoj Hrvatskoj (Slavoniji i dr). Među stećcima Hrvatske autor spominje i osamljeni stećak u Podaci, u Makar-

skom primorju (str. 85), kojeg ovdje spominjemo u prikazu knjige »A. Ribičić, Podaci 1972«. Zatim imamo stećaka u zapadnim dijelovima Uže Srbije i u Crnoj Gori. Svih stećaka u Jugoslaviji, koji su registrirani, ima 66 479. Oni dolaze u 148 općina na 2 988 lokaliteta (str. 449—453). Ovi brojevi podaci upućuju na njihovu veliku teritorijalnu rasprostranjenost a također i na veliku brojčanost. Treba uzeti u obzir da ih je veliki broj uništen, razbijen i upotrebljen za gradnju. Najveći njihov broj je u Bosni i Hercegovini: 58 547 ili 88% svih stećaka Jugoslavije; u SR Hrvatskoj 3 253, u zapadnim dijelovima Uže Srbije 1 875 i u Crnoj Gori 2 803. Budući da se stećci nalaze u jednom većem dijelu Jugoslavije i to u 4 njezine Republike, a ova knjiga odnosno katalog ih sve tretira (navodi i opisuje), to je trebalo istačiti već u naslovu knjige i kazati »Stećci Jugoslavije« a ne samo »Stećci«.

Autor donosi također objašnjenje zašto su stećci rasprostranjeni i zvan granica BiH. Autor kaže: matično područje stećaka je područje današnje BiH. Sa širenjem granica srednjovjekovne Bosne širili su se i stećci. U tom periodu je Bosna jednom obuhvaćala također i Polimlje (str. 44). Prvi bosanski kralj Stjepan Tvrtko I se kruni za kralja baš u Polimlju — u Miloševu na grobu sv. Save (1377). Tada je Bosna obuhvatila i dijelove Dalmacije. Kasnije uslijed migracija (selenja) iz Bosne migranti donose sa sobom i kult stećaka kao način sahrane svojih pokojnika (str. 44).

Novija istraživanja upućuju da stećci nisu pojava vezana samo uz bogumilstvo (uz pripadnike »bosanske crkve, koja je u očima zapadne i istočne crkve bila heretična). Stećke nisu podizali samo članovi porodica feudalaca nego i seljaka i to bez razlike na vjeroispovijest.

Drugi ili posebni dio knjige donosi sistematski popis stećaka prema republikama a onda prema njihovim općinama. Najprije dolaze stećci SR Hrvatske (str. 69), zatim stećci Bosne i Hercegovine (str. 97), stećci Uže Srbije (str. 413) i na kraju stećci Crne Gore (str. 431).

Treći dio knjige donosi veliku literaturu o stećcima s podjelom do i nakon 1945. godine, zatim dva velika registra (naselja i lica) i dr. Iz popisa literature vidimo, da je naš autor (S. Bešlagić) prije toga napisao 29 radova o stećcima (str. 462-463). Ovom knjigom

on je krunisao svoj dugogodišnji rad na ovoj problematici.

Da li su ovom knjigom obuhvaćeni svi stećci Jugoslavije? Pisac ovog prikaza može kazati: nisu. Pisac ovog prikaza je proučavajući općinu Kreševu utvrdio da među Kreševskim lokalitetima stećaka postoji i skupina od 10 tisuća stećaka kod Gunjana, blizu početka rijeke Lepenice. Stećci su zarasli drvećem i djelomično ukopani u zemlju, narod ih zove »kaursko groblje« a neki kažu i »kavsko groblje«. Pisac ovog prikaza je vidio ove stećke 3. III 1968. Ovaj Bešlagićev katalog stećaka ne navodi taj lokalitet stećaka kod Gunjana. Vjerojatno nitko nije redakciju odnosno Zavod za zaštitu spomenika kulture BiH upozorio na njih.

Također katalog ne navodi stećke u varošici Kreševo, koji stoje na otvorenom kod nove katoličke crkve. Kod rušenja stare crkve oni su bili izvađeni iz temelja (1965) i sada stoje na spomenutom mjestu, gdje ih je pisac ovog prikaza vidio 1972. Trebalo bi registrirati i ove stećke, jer katalog registrira odnosno tretira i stećke koji više nisu na svojim prvotnim mjestima, (sada se nalaze u muzejima npr. u Sarajevu, Beogradu i dr.). Ove primjedbe nimalo ne umanjuju veliku vrijednost ove knjige — kataloga.

Taj katalog nije mogao registrirati sve stećke Jugoslavije iz objektivnih razloga. Autor u uvodnom dijelu govori s kakvim su se sve poteškoćama morali boriti da dođu do tih podataka o stećcima. Mnogi stećci nisu bili otkriveni ili su podaci prekasno dostavljeni redakcijskom odboru, da više nisu mogli ući u štampu. Tako npr. na str. 428. čitamo, da, zbog toga nije više mogao ući popis stećaka iz Uže Srbije — opis 9 nekropola sa 185 stećaka. Ova knjiga odnosno ovaj katalog stećaka pobudit će interes za njih, da se još temeljitije pretraže područja, jer jamačno ima još stećaka koji su do sada ostali nezapaženi. To ima biti prvenstveno zadatak naših prosvjetnih radnika na selima i da o tome obavijeste Zavod u Sarajevu.

Knjiga upućuje na jedan ogroman i solidni naučni rad. Ta je knjiga veliko distignuće na području proučavanja stećaka kao specifičnog srednjovjekovnog umjetničkog strmjeljenja naroda Jugoslavije, to tim više jer mnogi stećci svojim ukrasima (dekoracijom) imaju i pravih umjetničkih elemenata. Ova nas knjiga može dostojno reprezentirati i na međunarodnom planu. A aktuel-

nost ove knjige je to veća, kada ovi stećci dobivaju danas sve veću turističku valorizaciju odnosno pobuđuju interes inostranih krugova. Nedostatak je ove knjige da résumé nije na više stranih jezika, naime samo je na francuskom jeziku (str. 493—495).

Katalog nije samo jednostavno nabranje stećaka nego je to popraćeno i opisom izvjesnih njihovih detalja (oblik, ukras, natpis, položaj i dr), dapače literatura dolazi i uz pojedine stećke odnosno lokalitete te, ako je to već prije bilo gdje obrađeno.

V. Dumbović

RADOVI XI SAVJETOVANJA ETNOLOGA JUGOSLAVIJE — Zenica 1970.

U organizaciji Muzeja grada Zenice održano je bilo 1—4. X 1969. Savjetovanje etnologa Jugoslavije. U vezi toga je navedeni Muzej izdao knjigu pod gornjim naslovom (str. 360). Knjiga sadrži 25 referata, diskusiju, veliki broj fotosa i dr. Dajemo osvrt na ovu knjigu, jer ima nekoliko referata, koji su aktuelni s geografskog aspekta. To su:

Miloš Bjelovitić, Zenica i okolina (geografski prikaz) (str. 21—27)

Nedžad Hadžidedić, Sedmični pazar u Zenici i okolini (str. 29—45)

Fikret Ibrahimpašić, Zenički kraj (str. 65—72)

Miroslav Draškić, Narodna kultura uže Srbije u svjetlosti etničkog mešanja poromanizovanog (vlaškog) i slovenskog stanovništva (str. 87—103)

Autor — uz etnogenetske procese u ovom području — govori o vlaškom stanovništvu uopće te o vlaškom pravu za Turaka, o migracionim kretanjima i njihovim uzrocima.

Vitomir Belaj, Neki etnološki problemi sjeveroistočne Slovenije (str. 105—119). Autor tretira historijat, etnogenezu i toponomastiku tog područja.

Persida Tomić, Vračani (Crnogorci u okolici Skadra) (str. 121—144). Vraća je riječica, koja se ulijeva u Skadarsko jezero. U uvodnom dijelu se govori o historijatu ovog kraja, koji je u srednjem vijeku bio u sklopu Zete, a onda Nemanjičke Srbije. Govori se o migracionim kretanjima. Vračani se poslije 1913. jače vezuju uz Crnu Goru, a

1933—1934. se njihov veći broj preselio u Jugoslaviju.

Jovan Vukmanović, Etnički procesi i sastav današnjeg stanovništva u starom Baru (str. 145—154).

Autor govori o historijatu Bara od predhistorije pa sve do novijih vremena i o etničkim promjenama. U vlasti Venecije je bio (1443—1571). Pod Turcima (1571—1878), kada su ga Crnogorci definitivno oslobodili.

Jovan Trifunovski, Stočarstvo na teritoriji SR Makedonije (str. 161—168)

Autor govori o stočarstvu Makedonije s historijskog aspekta. Govori o okolnostima koje su pogodovale razvoju stočarstva u prošlosti. Do kraja turskog perioda (do balkanskih ratova) stočarstvo je bilo glavno zanimanje stanovništva, a u tome je na prvom mjestu bilo ovčarstvo. Nakon toga slijedi (1912—1918) veliki pad stočarstva. Stočarska budućnost Makedonije je u ovčarstvu.

Dušan Drljača, Neka zapažanja o životu i običajima Sarajevskih Jevreja (str. 285—298).

Autor govori o Jevrejima BiH s historijskog aspekta, o njihovom doseljenu, o njihovim prezimenima, o zanimanjima i dr.

Na kraju knjige se donosi kronološki rad tog savjetovanja s popisom učesnika (str. 345—359). Savjetovanju je predsjedao predsjednik Etnološkog društva Jugoslavije dr M. Gavazzi (Zagreb), koji je otvorio savjetovanje s pozdravnom riječi a nakon toga je održao spomen-slovo o pok. Milenku Popoviću (umro je t. g.), koji je poznat po mnogobrojnim etnološkim i antropogeografskim studijama iz raznih krajeva Jugoslavije (str. 15—10).

V. Dumbović

IMAMOVIĆ M.: Pravni položaj Bosne i Hercegovine 1878—1908 godine; »Pregled« — časopis za društvena pitanja; — Sarajevo 1971. br. 12. str. 583—598.

Za razdoblje 1878—1908, autor raspravlja nekoliko pravnih problema. Čiji su tada bili državljani stanovnici BiH da li Porte (turskog sultana) ili Austro-Ugarske (bečkog cara)? BiH je tada imala jedan pravno specifični status. Ona (BiH) je pravno (de iure) bila

pod suverenitetom Porte, ali u vršenju vlasti je bila stvarno (de facto) u rukama Austro-Ugarske monarhije.

Na pitanje, da li je to bila stvarno »okupacija«, autor tvrdi i dokazuje, da je to bila prava okupacija, jer je bila provedena putem pravog rata. Zaključkom Berlinskog kongresa (1878), dobila je Austro-Ugarska mandat, da okupira BiH uz klauzulu, da je to okupacija samo privremena, dok nova vlast ne provede red i mir u BiH. Austro-Ugarska vojska je 27. VII 1878. prešla granicu BiH. Dan prije u Sarajevu, nije prihvaćeno naređenje sultana, da se BiH bez borbe preda Austro-Ugarskoj. Novo proglašena narodna vlada odmah je organizirala i pružila otpor austro-ugarskoj vojsci unatoč njezine premoći. Otpor je trajao skoro 3 mjeseca. Gubici okupatorske vojske su bili veliki. Prema službenom izvještaju Beča iznosili su 6 000 vojnika i oficira. Austro-ugarski okupacioni korpus je iznosio s naknadnim pojačanjima 200 000 vojnika i oficira, dok je narodna vlada BiH, prema procjeni Beča, imala 93 000 vojnika (str. 595).

Mnogi okupaciju BiH gledaju samo s aspekta germanskog »Drang nach Osten« (Prodor na Istok). Autor kaže, da se taj cijeli period okupacije BiH, koji je trajao 40 godina (1878—1918) ne može svesti samo na ovo. Austro-Ugarska je tada bila dvojna monarhija s dva centra: Beč i Budimpešta. BiH nije bila inkorporirana (podređena) ni austrijskoj ni mađarskoj vladi, već je bila kao neka treća upravna zasebna jedinica u dvojnoj monarhiji kao neki »corpus separatum«.

V. Dumbović

VRŠALOVIĆ D.: Povijest otoka Brača. »Brački zbornik« br. 6, Izdao Savjet za prosvjetu i kulturu Skupštine općine Brač, Supetar, 1968, strana 488.

I sam naslov knjige jasno kaže da je sadržaj iz regionalne povijesti našeg otoka Brača. Međutim, kako se svaka povijest bilo koje mikroregije ne može zamisliti bez geografskih podataka, tako je i sa ovom Vršalovićevom knjigom. U njoj je više podnaslova i ulomaka iz geografske problematike. Tako počevši od najstarijih vremena kad govori o područjima nastanjenim u prapovijesti i

antici, o imigraciji Hrvata, o srednjovjekovnim naseljima i pomicanju naselja iz unutrašnjosti otoka Brača prema morskim obalama, gdje nastaju i gdje se razvijaju nova naselja, kao i o tadanjim privrednim prilikama, te o doseljavanju kopnenog stanovništva iz Poljica (naročito u XVI stoljeću) i iz Makarskog Primorja (»novi stanovnici«) u doba turske agresije i mletačko-turskih ratova. Zatim o daljnjem razvoju naselja i poslije XVIII stoljeća, te o privrednim kretanjima na otoku do najnovijih vremena.

A. Jutronić

GLASNIK SRPSKOG GEOGRAFSKOG DRUŠTVA Sveska LI, broj 1, Beograd, 1971.

Pedesetprva sveska Glasnika Srpskog geografskog društva posvećena je profesoru univerziteta i članu Srpske akademije nauka i umetnosti dr Milisavu V. Lutovcu, povodom sedamdesetogodišnjice rođenja. Ima 124 strane, a donosi osam članaka, tri manja naučna priloga, pregled novije geografske literature i geografske beleške i hroniku.

Uvodni članak posvećen je profesoru dr Milisavu V. Lutovcu. Pored biografskih podataka i prikaza njegovog dosadašnjeg rada, data je i bibliografija radova, koja će svakako biti od velike koristi mnogim antropogeografima i ekonomskim geografima, jer sadrži značajna dela iz ovih naučnih oblasti.

Drugi članak tretira neke metodološke probleme savremene geografije. Autor dr Jovan Dinić pod naslovom »Osnovni metodološki problemi geografije prirodnih uslova i izvora« ukazuje što je na ovom planu učinjeno u većem broju zemalja u svetu. Naglašen je stav da geografija prirodnih uslova i izvora predstavlja deo ekonomske geografije i da kompleksna ekonomska ocena prirodnih uslova i izvora mora proizaći iz ocene pojedinih prirodnih uslova. Samo preko parcijalne valorizacije rešavaju se problemi kompleksne valorizacije. U zaključku rada ističe se da se u našoj zemlji mali broj geografa bavi pitanjima parcijalne i kompleksne valorizacije prirodnih uslova i da se to negativno odražava na razvoj geografije kao primenjene naučne discipline.

Profesor Univerziteta iz Moskve N. I. Makaveev predstavio se čitaocima Glasnika člankom »Vodna erozija zemljišta«. On ističe da erozija zemljišta predstavlja veliki problem niza zemalja. Površinsku eroziju po N. I. Makaveevu izazivaju kiša i voda otopljenog snega. U daljem izlaganju objašnjen je proces erozije izazvan ovim agensima i predložene mjere protivu erozije. Posebno je interesantan podatak da se u Sovjetskom Savezu problemu erozije zemljišta poklanja velika pažnja. Godine 1969. na Moskovskom univerzitetu osnovana je velika laboratorija za borbu protivu erozije zemljišta. U njoj radi 70 ljudi. Saradnici laboratorije su geografi, biolozi, pedolozi i fizičari, što obezbeđuje neophodnu kompleksnost istraživanja.

SR Srbija je poznata po velikom broju termomineralnih izvora i banja. Njima je posvećen članak dr M. Kostića »Genetska klasifikacija termaliteti Srbije«. Autor ističe da se sa gledišta termalne geografije banje Srbije funkcionalno svrstavaju u tri osnovne grupe. Prva proizlazi iz prirodnih faktora, druga iz uslovljenosti društveno-istorijskih činilaca i treća iz gravitaciono-prostornih odnosa. Razmatrajući funkcionalnu klasifikaciju banja i balneoturističkih naselja ukazano je na njihove glavne prirodne faktore, kao što su: zdravstveno-lečilišna, termalno kulturna, rekreativno-turistička, eksportno-eksploataciona i praktično-primenjena funkcija.

Peti objavljeni rad nosi naslov »Kolonizacija Bačke za vreme drugog svetskog rata«. Autor je dr B. Bukurov, profesor Univerziteta u Novom Sadu. Ukazano je na naseljavanje Sikuljaca u pet većih područja Bačke, prilagođavanje migranata novoj geografskoj sredini i stanju pred kraj i posle drugog svetskog rata.

Popis stanovništva iz 1971. godine bio je polazna osnova za rad M. Popovića »Porast stanovnika u SAP Vojvodini prema popisu iz 1971. godine«. U odnosu na 1961. godinu broj stanovnika u Vojvodini povećao se od 1 854 965 na 1 950 268. Gustina naseljenosti porasla je sa 86,3 na 98,7 po kilometru kvadratnom. Međutim, interesantno je da od 451 naselja Vojvodine broj stanovnika povećao se samo u 105.

Rad istoriogeografskog karaktera »Putevi u srednjevekovnoj Zeti« potiče iz pera C. Skrivanića. Analiziran je veliki

broj izvora i prikazano stanje saobraćajnica u ovom delu naše zemlje u prošlosti. Istoriogeografskog karaktera je i rad dr M. Barjaktarevića »Gde se nalazilo selo Trepča u srednjevekovnoj župi Plav«. Proučavajući postojeću literaturu autor je utvrdio da se selo Trepča nalazilo na mestu današnjeg sela Martinić, kraj Plavskog jezera.

Tri manja naučna priloga su antropogeografskog karaktera. U prvom (dr J. Trifunoski) reč je o stanovništvu zapadnog dela SR Makedonije. Drugi se odnosi na kretanje nacionalnog sastava stanovništva SAP Kosovo u periodu od 1961. do 1971. godine (R. Bakić) i treći (P. Kolaj) na zadružnu porodicu Halil Jahe iz sela Lođa kod Peći, koja broji 60 članova.

Na zadnjim stranama Glasnik donosi 11 prikaza novije geografske literature i 14 geografskih beleški.

S. M. Stanković

TURIZMOLOGIJA — zbornik stručnih i naučnih radova. Sveska br. 1, str. 1—118, Beograd, 1972. godine.

Centar za obrazovanje kadrova u turizmu pri Radničkom univerzitetu u Novom Beogradu objavio se pred čita-lačkom publikom i kao izdavač. Početkom 1972. godine izašla je iz štampe prva sveska zbornika »Turizmologija«, jedinstvena te vrste u našoj zemlji. Knjiga će ubuduće izlaziti dva puta godišnje, a Glavni i odgovorni urednik je dr Zivadin Jovičić, profesor Univerziteta.

Pokrenut od grupe naučnih radnika i praktičara, čija je preokupacija turizam, novi časopis će svakako naći svoje pravo mesto u oskudnoj naučnoj publicistici o turizmu u našoj zemlji i biti od velike koristi svima onima kojima je namenjen.

Zbornik radova »Turizmologija« ima zadatak da podstakne razvoj teoretske misli u turizmu kao savremenom fenomenu, koji je postao svetski proces. I dok je naučni rad u turizmu star tek nekoliko decenija, turistička praksa u isto vreme narasla je do te mere da zahteva naučnu analizu niza problema, posebne metode istraživanja, kompletnost autora koji se bave turističkom problematikom i drugo. Turizmom se u našoj zemlji bavi veliki broj struč-

nih lica, ali je evidentan nedostatak organizovanog naučnog rada, dok su mogućnosti publikovanja postignutih rezultata minimalne. Različiti aspekti turizma (geografski, ekonomski, sociološki) nameću potrebu koordiniranja rada raznih specijalista i iznalaženje jedinstvene naučne metodologije. Zbog toga je jedan od osnovnih zadataka »Turizmologije« da okupljanjem saradnika i objavljivanjem njihovih radova doprinese razjašnjavanju i naučnoj analizi raznih pitanja iz širokog domena turizma.

Uvodni članak u prvoj svesci Zbornika napisao je švajcarski naučnik dr Walter Hunziker. Dat pod naslovom »Evolutivne i perspektivne dugoročne tendencije međunarodnog turizma« odlikuje se širokim i originalnim zahvatom problema. Analize pojava koje su prezentirane mogu se koristiti kao metodološko uputstvo za proučavanje sličnih problema u našoj zemlji i sagledavanje daljeg razvoja inicijativnog i receptivnog turizma. U glavne faktore koji su, počev od 1950 godine, usloveli intenzivan razvoj turizma W. Hunziker ubraja povećanje stanovništva, privredni prosperitet, poboljšanje sredstava za komuniciranje, liberalizaciju pograničnih propisa i povećan uticaj turističke propagande.

Drugi članak »Za brže konstituisanje kao posebne naučne discipline« napisao je dr Z. Jovičić. U njemu razmatra osnovne komponente turizma, kao što su: kretanje, prostorna determinanta, uloga i značaj turističke potrošnje i neke karakteristike turizma kao jedinstvenog socioprostornog fenomena. Poseban prostor posvećen je pitanjima predmeta, zadatka i metoda turizmologije kao nove naučne discipline. Što se samog imena ove nauke tiče, autor podvlači da ono ne mora da bude atraktivno ni posebno važno, već u prvom redu jezički ispravno i određenog značenja.

Autor trećeg objavljenog rada je mr M. Zečević. Pod naslovom »Komparativna analiza individualnog rentabilneta investicija u turizam« on se bavi ovom za nas veoma aktuelnom problematikom. Pri postavljanju problema polazi od osnovne činjenice da rentabilnost investicija u turizam predstavlja odnos između ostvarenog ekonomskog rezultata i uložених sredstava.

Pored navedenih, u Zborniku je objavljen i rad A. Apolonia »Determinante pojma savremenog nautičkog turizma«. Nautički turizam autor definiše

kao »...ukupnost aktivnosti, odnosa i usluga nastalih iz plovidbe i stacioniranog boravka na vodi domaćih ili stranih turista, u vlastitoj ili tuđoj organizaciji i plovnom objektu, radi razonode«.

Na stranicama »Turizmologije« objavljena su i tri priloga. To su: B. Petrović — Turizam i homogenizacija kulture, B. Starčević — Problemi organiziranosti turizma u Jugoslaviji i M. Nešić — O nekim problemima finansiranja turističke izgradnje u sadašnjim uslovima«.

Na kraju knjige objavljeno je pet prikaza naučnih radova sa turističkom problematikom.

Bogat i raznovrstan sadržaj prve sveske zbornika naučnih i stručnih radova iz turizma »Turizmologija« privući će pažnju zainteresovanih. To će istovremeno biti potvrda izdavaču da je uspeo u svojoj zamisli.

S. M. Stanković

RIBIČIĆ A.: Podaca (U prigodi 400-obljetnice prvog spomena imena Podaca); — Podaca 1972. Knjiga ima 128 strana s 36 slika i skica.

Podaca je malo naselje podno masiva Biokova. Administrativno spada u općinu Ploče, što je autor propustio da spomene.

Autor donosi prirodno-geografske karakteristike Podace, njezin historijat, posebno govori o stanovništvu (emigracije, kulturni život, narodna nošnja i dr.). Na kraju govori o turizmu, koji posljednjih godina bilježi veliki uspon. Autor sistematski nabroja toponime — nazive za planinske predjele, zemljišta i dr. Govori o vegetacijskom pokrovu i o biljnim kulturama, o stočarstvu, ribarstvu i dr. Mnoge kulture su danas u opadanju npr. maslina, vinova loza i dr., a neke su nestale npr. buhač. Vegetacijski posebnu značajku ovom kraju daje žuka (od »žutika«, ima cvijet žute boje). Na terenu sam čuo, da narod ovu biljku zove »žuka«, stoga začuđuje, da autor za nju upotrebljava riječ »brnistr«. Ta žuka je nekada imala mnogostruku primjenu. Služila je za izradbu užadi, za metle, za hranu stoci i dr.

Danas Podaca topografski ima dva dijela: gornji (stari) dio na padini Bio-

kova i novi (donji) uz magistralu i dolje prema moru. Za razvoj Podace je bila prelomna 1962. — kao godina »makarskog potresa«. Tada je stradao gornji dio. Među ostalim nedaćama presušili su i neki izvori. Stanovništvo se preselilo dolje prema moru, gdje ima i žive vode. Gornji (stari) dio je opustio.

Gornja Podaca je ostala interesantna s historijsko-arheološkog aspekta, dapače za nju možemo kazati, da je muzej na otvorenom s vanrednim vidikovcem na more i na naselja uz magistralu. Gornja Podaca ima nekoliko vrijednih starih objekata. Među njima je i staro-hrvatska crkva iz XI-XII st. restaurirana u najnovije doba i jedan stećak na lokalnom groblju u samom naselju.

Knjiga je pisana pregledno uz navođenje literature pa će biti od pomoći svakome, koji će ovaj kraj proučavati. Jedino bi se moglo prigovoriti izvjesnoj terminologiji. Autor kaže npr. bilinstvo, uzgoj životinja, ribati, ribanje i dr. Bolje bi bilo odnosno trebalo bi kazati: vegetacijski ili biljni pokrov, stočarstvo, ribariti, ribarenje i dr.

V. Dumbović

ZBORNİK OTOKA KORČULE, sv.
2. — Zagreb 1972. str. 400.

Zbornik sadrži radove od 44 autora, koji s raznog aspekta tretiraju problematiku otoka Korčule. Među njima ima radova i geografskog sadržaja. Nema razloga da ih sada poimence navodimo, jer su po tematici lokalnog sadržaja (u smislu naslova Zbornika). Svaki koji će proučavati otok Korčulu, nužno će posegnuti za ovim Zbornikom.

Jedino se posebno osvrćemo na rad »Nekoliko toponima iz zapadnog dijela otoka Korčule« (str. 255—258). Premda autor (Ivo Kaštropil) tretira lokalnu toponomastiku, ali taj njegov rad može poslužiti kao prilog proučavanju toponomastike Jugoslavije to tim više, jer neki lokalni toponimi dolaze i u drugim našim krajevima.

Autor navodi i tumači toponime područja Vela Luke i Blata. On ih sistematizira obzirom na vegetaciju, na životinjski svijet, na radnju odnosno na zbivanje u prošlosti i dr. Autor se u nekim tumačenjima poziva na Skoka.

Radi ilustracije donosimo nekoliko od tih toponima (radi preglednosti navodimo ih abecednim redom):

- Gnjilišća (od gnjila — flovača),
- Gračišće (od gradina, ostaci starog utvrđenja),
- Kantilišća (od lat. canna — trstika, deminutiv cannitellus),
- Luka (dio polja),
- Pasičine (od pasika — krčevina)
- Piščet (izvor, gdje piska voda),
- Podvasje (Podselo, od vas — selo),
- Smoline (gdje se pravila smola, paklina),
- Stagna (od lat. stagnum — mrtva voda: mlaka, lokva i sl.),
- Sutulija (od lat. Sanctus Ilija — Sveti Ilija),
- Sutvara (od lat. Sanctus Varvara) itd.

V. Dumbović

IVANČEVIĆ V.: Ivan Ivelja Ohmučević (Dubrovački kapetan, izaslanik i konzul 18. st.); »Mogućnosti«, Split 1972. br. 7. str 803—811.

Ivan Ivelja Ohmučević živio 1735—1827. Njegov aktivni rad pada u godine prije propasti dubrovačke republike (1808). Obavljao je diplomatske i povjerljive misije dubrovačke republike. Autor (Ivančić) poimence prikazuje ove misije. Mi se ovdje ograničujemo samo na jednu kao najinteresantniju, a ta je bila kod marokanskog kralja (1782), gdje je uspio da su Marokanci prestali napadati i plijeniti dubrovačke brodove. Što više, ishodio je, da su Dubrovčani dobili i izvjesne povlastice u marokanskim lukama. Dubrovnik je pristao da svojim brodovima bude na usluzi marokanskom kralju, kada ovaj što uredba. Da marokanske lađe ne bi uznemirivale dubrovačke brodove u susretu s njima (na otvorenom moru), tada dubrovački brod neka izvjesi otomansku (tursku) zastavu.

Autor (Ivančić) u uvodnom dijelu kaže, da se Ohmučevići pojavljuju u 14. st. u Zahumlju kao tamošnja vlastela, a od 15. st. pa dalje nalazimo ih u Dubrovniku, gdje se bave pomorstvom — kao kapetani brodova i kao brodovlasnici. Neki od njih su se istakli i u španjolskoj mornarici 16. st.

Ohmučevići su u Slanom, kod Dubrovnika, imali svoja imanja a i svoje grobove, koji postoje i danas.

Pisac ovog prikaza je 1966. godine bio u Slanom, gdje je u kući Ohmučevića vidio njihovo rodoslovlje, po kojem oni navodno potječu iz sredovjekovnog grada Tuhlja kod Kreševa (u Srednjoj Bosni). Njihovo podrijetlo je uopće veoma problematično. U ono vrijeme pripadnici nižih slojeva da mogu ući u više društvo i postići više službe kupovali su ili su dali izraditi falsificirane dokumente o svom plemićkom podrijetlu. Izgleda da je tako bilo i s Ohmučevićima. Međutim to je sada ovdje periferno pitanje.

Mi se osvrćemo na taj rad jer je interesantan s historijsko-geografskog aspekta, odnosno jer je prilog za proučavanje diplomatske historije naših naroda. Ovaj rad nam pokazuje s kakvim se sve teškoćama i opet s kakvim se metodama služila dubrovačka republika u borbi za svoju egzistenciju.

V. Dumbović

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE — RADOVI — knj. 35 i knj. 38. Sarajevo 1970. — Osvrćemo se ovdje na izdanja »Odjeljenja društvenih nauka« knj. 12 i knj. 13, jer u njihovih 18 radova ima 5 radova, koji su interesantni s historijsko-geografskog aspekta. To su:

Muhamed Hadžijahić, O nekim lokalitetima iz povelje Bele IV od 20. jula 1244. godine; knj. 12. (str. 289—295).

Autor tretira povelju ugarskog kralja Bele IV iz 1244. kojom potvrđuje posjede i povlastice, koje je bosanski ban Ninoslav dao bosanskoj katoličkoj (latinskoj) crkvi. Povelja donosi lokalitete tih posjeda. Neki su lokaliteti identificirani, a neki su još enigmatični (ne zna im se ubicacija). Autor tretira 6 ovih posljednjih i iznosi svoja mišljenja o njihovim lokacijama. Osvrnut ćemo se ovdje samo na dva lokaliteta: lokacija katoličke katedralne crkve u Brdu i lokacija crkve sv. Kuzme i Damjana.

Autor na temelju izvjesnih indicija stavlja lokaciju katedrale sv. Petra (za koju povelja kaže, da se nalazi u Brdu) u staru varoš Vrhbosnu. Lokacija je mogla biti na zapadnom dijelu današnjeg Sarajeva, gdje ono prelazi u Sarajevsko polje. Ovdje postoji lokalitet Debelo Brdo i k tome ravnica, koja se do 18. st. nazivala »Petrovo polje«. Nadalje izvje-

sni arheološki nalazi govore u prilog ove tvrdnje, naime da je tu negdje mogla biti sporna katedrala sv. Petra. Ovaj rad je to interesantniji, jer autor govori i o lokaciji sredovjekovnog naselja (varoši) Vrhbosna.

Lokaciju crkve sv. Kuzme i Damjana stavlja autor u Gornju Lepenicu između naselja Mokrine i Bukovice (u blizini je topli izvor Toplica), jer tu postoji katastarski potes »Skuzmadanj«.

Svoja razmatranja završava konstatacijom, da su posjedi katoličke (latinske) bosanske crkve u 13. st. bili koncentrirani u bližoj i daljnjoj okolini Vrhbosne, a to bi nadalje upućivalo na zaključak da je taj kraj imao dugogodišnju tradiciju jednog crkvenog centra.

Milenko Filipović, Srpska naselja u Beloj Krajini; knj. 12. Autor s historijsko-geografsko-etnografskog aspekta tretira seoska naselja Bojance, Marindol, Milić, Paunoviće i dr. (opć. Črnomelj, Slovenija). Ovamo doseljuje srpsko stanovništvo iz Zap. Bosne i Sj. Dalmacije uslijed nadiranja Turaka. Na ovu imigraciju među ostalima podsjeća i naziv seoskih naselja Bosanci s obje strane rijeke Kupe (jedno je na hrvatskoj, a drugo na slovenskoj strani). U dokumentima se Srbi tog područja prvi put spominju 1560. god. Autor usput govori i o susjednom Zumberku. Autor nadalje govori o jezičnim karakteristikama i o privredi tih sela. Ostali dio rada govori o etnografskim karakteristikama — nošnja, običaji i dr. Navedena naselja čine jednu etničku srpsku oazu, koja danas stagnira, jer su se mnogi otiselili u gradove Slovenije, u Ameriku i dr., te ih danas ima još svega 400—450.

Petar Šimunović, Toponimija nereziške općine; knj. 13.

Autor obrađuje središnji i južni dio otoka Brača, koji obuhvaća katastarske općine Nerezišće, Donji Humac i Dračevica i daje detaljnu sistematiku toponomastike tog područja. Ističe, da je otok Brač jedan od naših »najslaven-skijih« otoka. Na ovo upućuje toponimija, koja je gotovo sva slavenskog porijekla, odnosno toponima romanske i venecijanske osnovne ima jako malo. Autor u uvodnom dijelu daje kraći historijat Brača. Od 15. st. mnoge poljičke i bosanske porodice zbog nesigurnosti na kopnu doseljuju na Brač. I ove imigracije su dale svoj prilog današnjem

toponomastici. Na Braču — zbog blizine Splita — nije se u starini razvio jedan glavni centar otoka. Francuzi stavljaju 1811. god. u Supetar »mirovni sud«. Ovo je uvjetovalo razvoj Supetra, pa on dobiva naskoro funkciju glavnog centra otoka.

Svetozar Manojlović, Sudari ekavizama i ikavizama na ostrvu Silbi; knj. 13. Ovaj rad nije samo jedna filološka (jezična) studija otoka Silbe nego također može da posluži i kao prilog za proučavanje migracionih kretanja. Nakon pada Bosne pod Turke (1463) dolazi do jačih priliva dinarskog, napose bosanskog, stanovništva na dalmatinske otoke. Ono naseljuje najprije okolicu Zadra i Šibenika. Međutim kada Turci počinju ugrožavati i ove gradove, stanovništvo migrira na otoke. Ovo stanovništvo donosi na otoke ikavicu, koja će dobiti dominantni značaj, a to ujedno upućuje da su doseljenici bili brojniji jači od starosjedilaca. Autor govori i o drugim otocima dalmatinskog arhipelaga.

Dragomir Vujičić, Mikrotoponimija hercegovačkih Burmaza; knj. 13. »Burmazi« su naziv za skupinu zaselaka južno od Stoca. Naziv naselja dolazi od albanskog »bur mas«, što znači: veliki čovjek. To upućuje da naseljenost tog kraja ide još u predhistoriju, u doba ilirskih plemena. Mikrotoponimija su nazivi za njive, parcele i slične dijelove zemljine površine. Gotovo svaka njiva, svaki pašnjak i dr. ima svoj vlastiti naziv. Autor u sistematici (klasifikaciji) toponimije upotrebljava i posebne termine za pojedine grupe toponima. To su konfini (nazivi za konfiguraciju tla uopće); fitonimi — nazivi po vegetacijskom pokrovu npr. Osiste od ovisište osnova je ovas ili zob); zoonimi — nazivi po životinjskom svijetu npr. Čukovac od ptice čuk; oronimi (nazivi za planine, brda, brežuljke i sl.) i mikrohidronimi (nazivi za bunare, čatrnje-cisterne i vodopoje). Unatoč ukrštavanja raznih utjecaja i migracijskih kretanja slavenski element (po autoru hercegovački dijalekt) je istisnuo stare romanske nazive, a također je postavio barijeru i kasnijim utjecajima, konkretno u toponimiji ima relativno malo turcizama, pa se stoga može zaključiti, da većina tih toponima po svom postanku ne ide u daleku prošlost.

Radi ilustracije dajemo etimologiju izvjesnih toponima. Naziv zaselak »Ob-

ri« neki tumače kao »gornji«, dok drugi da je u vezi s »Obri ili Avari«, narod s kojim Slaveni prodiru na Balkan u VI st; ovo da je osnova i za Obrovac (Bare livada) od albanski »bar«-sijeno, trava; to je livada ili sjenokos na obali vodotoka, čija je obala zbog toga močvarna. Solijevac (njiva) — tu se nekada davala sol stoci. Toran (njiva) od torovi (za stoku), a nema veze s toranj u smislu zvonik.

V. Dumbović

ZBORNİK ZNANSTVENOG SAVJETOVANJA O MAKARSKOJ I MAKARSKOM PRIMORJU 28—30. RUJNA 1969; — Makarska 1970. Knjiga ima 572 strane većeg formata. Savjetovanje je bilo u Makarskoj pod pokroviteljstvom JAZU (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti). Knjiga sadrži 14 radova ne računajući pozdravne govore i sl. Veći dio knjige su radovi historijsko-geografskog sadržaja (10 radova). Ostali radovi tretiraju navedeno područje s jezičnog i etnografskog aspekta te povijesti književnosti (o A. Kačić Miošiću).

Navodimo naslove radova historijsko-geografskog sadržaja:

Makarsko primorje u antici (Julijan Medini),

Historijska uloga neretvanske kneževine u stoljetnoj borbi za Jadran (Nada Klaić),

O vezama starog Dubrovnika i Makarskog primorja (Vinko Foretić),

Srednjovjekovni spomenici Makarskog primorja (Nevenka Božanić-Bezić),

Kule u Makarskom primorju (Nevenka Božanić-Bezić),

Prilozi proučavanju agrarno-društvenih odnosa u gornjem primorju od XVI do polovine XIX stoljeća (Ante Josip Soldo),

Kulturno-politička strujanja u Makarskoj i njenom primorju u 19. stoljeću (Frano Glavina),

Početak organiziranja jugoslavenske ratne mornarice (Miroslav Ujđurović) i

Suvremena društvena transformacija Makarske (Otokar Lahman).

Posebno se osvrćemo na rad »Nazivi naselja Makarskog primorja« (str. 83-117). Autor (Karlo Jurišić) donosi toponomastiku odnosno etimologiju za

26 naselja tog područja. To su naselja: Brela, Baška Voda, Promajna, Makarska, Tučepi, Podgora, Drašnice, Igrane, Živogošće, Mala Duba, Drvenik, Zaostrog, Podaca, Brist, Gradac i dr. Naselja navodimo prema autoru, koji ih tretira prema njihovom geografskom smještaju odnosno redosljedu. Autor s mnogo detalja tretira toponomastičku problematiku tih naselja, a donosi također i svoja vlastita mišljenja. Ovaj rad je to interesantniji jer tretira naselja, koja se nalaze većinom uz jadransku magistralu, a također su danas i poznati turistički centri.

Na kraju autor donosi popis toponima ovog područja abecednim redom. Ima ih preko 480 (str. 113—117). Među njima je i 26 toponima (naselja), o kojima je bio prije posebno govor. Autor je ilustrirao svoj rad s geografskom skicom Makarskog primorja (str. 120).

V. Dumbović

LAHMAN O.: Poslijeratna migracija stanovništva Gornjeg makarskog primorja. Zbornik za narodni život i običaje JAZU, knj. 45, Zagreb, 1971, str. 471—489.

Autor u uvodu ističe da prenaseљenost gradova nije još od naročitog značenja za našu zemlju, ali se već početnju naslućivati poteškoće uslijed doseljavanja u gradove. Pojave iselja-

vanja nekih sela, naročito na Primorju i na otocima svakako zabrinjavaju. Tako je na primjer u toku posljednje 22 godine stanovništvo Gornjeg Makarskog primorja opalo za 16,4%. Pod nazivom Gornjeg primorja Lahman podrazumijeva predjele jugoistočno od Makarske do Graca i rta Višnjice na ušću Neretve.

Stara naselja porušili su Normani u XI stoljeću, pa su nova naselja nastala pod brdom i to su najstarija postojeća naselja od niza malih komšiluka. Kasnije zbog zaštite od gusara stanovništvo se bilo povuklo u planinske litice. Turško prodiranje iz zaleđa u XV st. prisililo je seljake na spuštanja u srednja polja gradeći kule zbog obrane. Preseljavanje se pojačava krajem XIX st. nakon izgradnje ceste od Makarske do Živogošća i poslije 1920 g. od Graca do Bačine. Tako nastadoše središnja sela. Veliku prekretnicu u spuštanju prema moru dao je i potres od 1962. godine.

Glavno zanimanje stanovništva je i danas poljodjelstvo (maslina, vinogradarstvo, višnja, smokva i dr.), koje nije dovoljno za životne potrebe, dok industrija nema uvjeta ni inicijative. Stoga posljednjih decenija nastaje stalno opadanje broja stanovništva (osim u Gracu). Prema tomu je očigledan demografski nazadak. Od 1948. do 1969. stanovništvo je spalo od 6882 na 5751 stanovnik unatoč povećanom standardu, te sve jačeg razvoja turizma, koji postaje sve ozbiljniji faktor i već sada sa uposlenih 15%.

A. Jutronić

STRANE ZEMLJE

FEDOROVA E. F.: O vodohozjajstvenom rajonirovaniji SSSR. Izvjestija Akademiji nauk SSSR, Serija geografskaja, No 6, str. 47—57, Moskva, 1969.

U ovom radu razmatraju se osnovni kriterijumi hidrološkog reoniranja teritorije Sovjetskog Saveza za potrebe privrede i gradova. Ističe se da je za planski razvoj proizvodnih snaga Sovjetskog Saveza veoma važan faktor

raznovrsnost prirodnih potencijala, među kojima posebno mesto zauzima voda. U vezi ekonomskog reoniranja zemlje, vodi (odnosno vodoprivrednom reoniranju), kao jednom od osnovnih elemenata proizvodnog procesa, mora se posvetiti odgovarajuća pažnja. Kao što su izdvojeni reoni uglja, nafte, gasa, elektroenergetike i dr. tako se moraju definisati i vodoprivredni reoni. Naravno, hidrološko reoniranje za potrebe privrede i snabdevanja gradova

predstavlja veoma složen problem, koji do sada nije u potpunosti rešen, iako su se njime bavili mnogi autori. E. F. Fedorova u svom radu o vodoprivrednom reoniranju SSSR-a, kojeg prikazujemo na stranicama ovog časopisa, učinila je pokušaj izdvajanja vodoprivrednih reona prema glavnim potrošačima i korisnicima vode i postojećim i perspektivno mogućim izvorima jedinstvenog vodosnabdevanja. Ovakva metodologija izabrana je zbog toga što omogućava određivanje unutrašnje strukture vodoprivrednih reona i perspektivu njihovog razvitka. Pri tome, stvari se posmatraju kako sa geografskog tako i sa ekonomskog stanovišta.

Centralno mesto u radu zauzima tablica u kojoj su prikazana 36 hidrološka — vodoprivredna reona, broj stanovnika na dotičnoj teritoriji, glavni izvori vodosnabdevanja, struktura potrošača i osnovni pravci razvitka daljeg vodosnabdevanja određenog reona. Zbog ograničenosti prostora, autor se zadovoljio kratkom interpretacijom vodoprivrednih reona, grupišući ih u 6 osnovnih grupa.

Prva grupa obuhvata reone najsiromašnije vodom u Sovjetskom Savezu (Kuro-araksinski, Sirdarje, Amudarje, Ču-ilinski, Karagandski i Uralo-kaspijski). Glavni izvori vodosnabdevanja u ovim reonima su postojeće malovodne reke. U bliskoj perspektivi računa se na prebacivanje izvesnih količina vode iz slivova severnijih reka i desalinizaciju vode Kaspijskog jezera. Potrebe za vodu su sve veće, jer je ovaj deo Sovjetskog Saveza glavni proizvođač pamuka i pirinča, a sve se više razvija industrija i rudarstvo.

Drugu grupu čine reoni stepsko planinske zone. To su: Don-kubanski, Tersko-kumski, Dnjestarski, Dnjeprbugski, Pamiro-tianšanski, Irliški i Tobolo-išimski. Ističu se po proizvodnji žita, voća i razvijenom stočarstvu. Zbog neujednačenog pluvimetrijskog režima raspodele padavina, prinosi u poljoprivredi znatno variraju između pojedinih godina, te je neophodno navodnjavanje velikih razmera. Međutim, u uslovima ograničenih količina vode postojećih izvora, u navodnjavanju se može ići samo do određenih granica. U protivnom, prekomerno korišćenje vode Dona, Kubana i drugih reka, može izazvati neželjene posledice, na primer, opadanje nivoa Azovskog mora, odnosno poremećenje njegovog vodnog bilansa.

U treću grupu autor svrstava sledeće reone: Gornje volški, Oke, Dnjeprovsko-donski, Srednje uralški, Južno uralški i Donjecki. Iako teritorijalno vrlo prostrani i geografski vrlo različiti, ovi reoni se odlikuju velikim brojem gradskih naselja svih veličina i veoma razvijenom industrijom i rudarstvom. Veliki potrošači vode u pomenutim reonima istovremeno daju i velike količine otpadnih voda. Pri nedovoljnoj budnosti problem otpadnih voda može ozbiljno ugroziti rezerve čiste vode, a samim tim dovesti u pitanje snabdevanje vodom potrošače različitih kategorija. Problem nedostatka vode u nekim reonima može se rešiti prebacivanjem vode iz susednih, vodom bogatijih reona.

Cetvrta grupa obuhvata reone u kojima postoji sasvim dovoljno vode, te se problem vodosnabdevanja bez obzira na gustinu naseljenosti i razvijenu privredu, za sada ne nameće kao aktuelan. Autor ovde ubraja sledeće reone: Jezerski, Volško-vjatski, Primorski, Prikarpatiski, Dnjeprovsko-pripjatski, Pribalitički i Rion-ingurski.

Petu grupu čine reoni Volgo-kamski, Srednje volški, Gornje obski, i Srednje dnjeprovski. Svi oni leže u slivovima vodom bogatih reka. Međutim, sve veće potrebe gradova, industrije, elektroenergetike i poljoprivrede za vodom, nameću neophodnost popunjavanja vodnih rezervi Volge i Dnjeptra vodom nekih reka koje otiču ka severu, a koje su veoma bogate vodom. Ovim bi se rešio i problem stabilizacije nivoa Kaspijskog jezera, tj. popravljjanje njegovog sada negativnog vodnog bilansa.

U šestu grupu svrstani su reoni male gustine naseljenosti i privredno nedovoljno razvijeni. To su: Severno dvinjski, Pečorsko-vičegodski, Ob-irliški, Angarsko-Jenisejski, Leno-kolimski i Primamurski. Problem snabdevanja vodom u ovim reonima ne postoji, te su oni u ovom pogledu veoma perspektivni.

Iako relativno malog obima rad kojeg smo prikazali je veoma značajan. Njegova vrednost je ne samo u prikazu vodoprivrednih reona Sovjetskog Saveza, već i u metodološkom prilazu veoma složenom problemu hidrološkog reoniranja za potrebe privrede i ljudskog društva uopšte. Ovakav pristup problemu ima izvestan teoretski značaj što rad čini posebno vrednim pažnje.

S. M. Stanković

RODGERS A.: Migration and industrial development. The southern Italian experience. *Economic Geography*, vol. 46, no 2, april 1970, Worcester, Massach., SAD.

Jugoslaveni su veoma zainteresirani za probleme ekonomske migracije, bez obzira gdje se ona odigravala. Ovo tim više što je u konkretnom slučaju pozornica južna Italija, nama bliska po geografskom ambijentu, udaljenosti i problemima migracije. Iako svako područje ima svoje probleme, oni su u nekoliko slični i našim, naročito kad se porede s Dalmacijom. Angažiranost geografa i ekonomista Hrvatske na pružavanju migracionih stručja koje postoje u suvremeno doba na jugoslavenskom tlu opravdava poseban interes za ovu materiju.

Po poznatom programu Cassa del Mezzogiorno talijanska vlada u posljednje dvije decenije financira izgradnju privredne infrastrukture u Južnoj Italiji obuhvaćajući time i mnoge vanprivredne djelatnosti. Svrha ovog ogromnog zahvata je smanjivanje postojećeg jaza između razvijenog Sjevera i siromašnog Juga, odnosno sprečavanje stalno rastuće ekonomske migracije prema Sjeveru i u zapadnoevropske zemlje. Od 1950. godine utrošeno je po tom programu oko 3,5 bilijona dolara SAD. Postignuti su vrlo veliki rezultati. Međutim, globalni zaključak studije je da disproporcije u razvitku Juga i Sjevera nisu smanjene, kao ni obim ekonomske migracije. U posljednjih 18 godina iselilo se iz južne Italije oko 2,5 milijuna Talijana, odnosno 1/7 stanovništva Juga na početku provođenja sanacionog programa.

Postoje velike razlike u stupnju i obimu ekonomske migracije na prostranstvu južne Italije. One su uglavnom uvjetovane stupnjem investiranja u industriju Juga, kako iz centralne (državne) blagajne tako i privatnog domaćeg i stranog kapitala. Centri glavnih investicija su Taranto, Brindisi, Siracusa i Gela. U prvom centru je razvijena metalurgija, a u slijedeća tri petrokemija. To su industrije koje upošljavaju relativno mali broj radnika. Naprotiv, Napulj, Catania, Palermo i Bari su dobili industriju s mnogo radnika. U prvih 15 godina broj stalno zaposlenih u industriji Italije porastao je za 28%, a samo u južnoj Italiji za 20%. Međutim, porast broja zaposlenih nije

bio u saglasnosti sa porastom narodnog dohotka, a još manje sa sinhroničnim podizanjem privrede u cijeloj regiji. Brzo su napredovali gradski i lučki centri a planinska područja Apenina odnosno Campobassa i Reggio di Calabria i dalje su zaostajala. Primorski centri su imali veliki priliv i odliv, tako da je negativan saldo različit. Ukupan obim izmjene stanovništva je najveći u Napulju (u periodu 1955—65. godine): odliv 604 000, a priliv 570 000. Zaostaju Bari, Palermo i Catania. Negativan saldo je najveći u Bariju, a potom dolaze Palermo, Frosinone i Campobasso. Migracije su bile dvovrstne: sa sela u grad (unutrašnje migriranje) i iz grada prema Sjeveru odnosno u inozemstvo (vanjska migracija). Bez obzira na negativan migracioni saldo stanovništvo Juga je naraslo u periodu 1951—68. godine za 10% u odnosu na popis 1961.

Vremensko praćenje migracionih kretanja pokazuje da je intenzitet zavisen od stupnja investicija u privredu Juga, ali također od privredne konjunktura na Sjeveru odnosno u Zapadnoj Evropi. Pored ovih osnovnih činilaca autor navodi i više drugih koji su bili od važnosti za migraciona kretanja u Južnoj Italiji. Za pomjeranja selo-grad značajna je udaljenost do glavnog mjesta, položaj na kardinalnim saobraćajnicama, položaj u odnosu na more, različitost u nivou zaposlenosti, disproporcije u tehničkoj razvijenosti. Za odlazak izvan područja Juga od interesa je jačina ranijih migracionih kretanja, obavještenja od iseljenika, njihova spremnost da prihvate nove emigrante, zatim prirodno-ambijentalne srodnosti i mogućnost akomodiranja u novoj sredini, bogatstvo ponuda posla, te prirodni nagon za kretanjem i zadovoljavanjem znatiželjnosti u poznavanju stranih krajeva.

Napulj je nesumnjivo ne samo najveći grad i luka talijanskog Juga nego i najjači migracioni centar, s najvećim prilivom i odlivom stanovništva. Jadranski migracioni centri su različiti po motivima. Uprkos brzom industrijalizaciji Bari nema tako veliki priliv iz drugih provincija, ali mu je snažna vanjska emigracija; relativno je visok nivo nezaposlenosti u ovom gradu. Brindisi je u relativno najpovoljnijem položaju zbog izgradnje petrokemijskog kombinata koji je izazvao multiplikativne efekte. Pescara je imigraciono središte za Abruzze, iako nije beneficirana u investicionom smislu. Ovdje je industrija

u naglom razvoju zbog lokalne snalažljivosti i ulaganja domaćeg kapitala.

Iako je Jug Italije u posljednje dvije decenije dobio veoma mnogo, migracioni trendovi se nastavljaju. Postoje različita tumačenja ove pojave. Jedni smatraju da su ciljevi postavljeni pred plan Juga suviše visoki i teško ostvarivi, odnosno da se danas pokazuju kao nedovoljno realni. Glasniji su drugi koji smatraju da je podizanje industrije na Jugu Italije ekonomski nedovoljno opravdana investicija, što se odražava na maloj produktivnosti i slabim ekonomskim efektima. Bez obzira ko je od nosilaca ovih mišljenja u pravu ostaje činjenica da jačina migracionih strujanja ne popušta, ali da se brzo pojačava životni standard stanovništva koje ostaje. Industrijalizacija je unekoliko izmijenila fizionomiju migracionih kretanja: unutrašnja su dobila prevagu nad vanjskim. Lokalna pomjeranja su čak prirodna i najčešće samo privremena, pošto emigranti održavaju čvrste veze sa mjestom boravka, prenoseći uzgred snažne pozitivne utjecaje na zavičajnu sredinu.

M. Tešić

LUME L.: *Presenze slave in Ancona secondo la documentazione notarile (1391—1499)*. Quaderni storici 13, Ancona, 1970, str. 251—260.

Autor konstatira da je za posljednjih godina povijest jadranske ekonomike dobila novog impulsa očito zbog novog tipa ekonomsko-kulturnih veza među dvije jadranske obale. O starijim međusobnim odnosima postoje brojni dokumenti u jugoslavenskim arhivima i u primorskim talijanskim gradovima. Naročito su bile žive veze Ancone s Dubrovnikom u XVI i XVII stoljeću. Notarijalni fondovi u Anconi počinju od 1391 i grupiraju se do XVIII stoljeća. Taj fond notarskih isprava nije još objelodanjen, ali se za nj može reći da je bogat. Za prva vremena autor donša porijeklo doseljenika za godine: 1391, 1420—1426, 1432—1439, 1444—1447 i 1495—1499. Što dalje sve veći je broj onih koji su dolazili sa istočnih jadranskih strana.

Stvarne jače migracije počinju od XV stoljeća i vremenom postaju sve brojnije do kraja stoljeća. Kad su ta-

kva doseljavanja prestala imigranti su se stopili sa domaćim stanovništvom.

Autor pretpostavlja da je uzrok tako brojnoj emigraciji tursko nadiranje na Balkanu, koje se očitovalo od sredine XV stoljeća. To iznosi kao hipotezu.

A. Jutronic

MOREA L.: *Il sistema portuale marchigiano nel secondo dopoguerra*. Bollettino della Società geografica italiana, broj 7—9, Rim, 1971., str. 407—443.

U ovom članku autor Morea raspravlja o zapadnom jadranskom primorju talijanske provincije Marke i posebno o najvažnijoj luci na ovom području Anconi (Jakinu), u kojoj luci naša zastava dolazi na treće mjesto poslije talijanske i grčke. Posvećujući Anconi najviše prostora, rad je podijeljen sa tri podnaslova: 1. Luka Ancone, geografski položaj i tehničke karakteristike, 2. Zaleđe ankonitanske luke i saobraćajni putevi i 3. lučki promet.

Kako se u Markama apeninski lanac približava jadranskoj obali, nema dužih vodenih tokova. Na markižanskoj obali od Gabice do Porto Ascoli po sredini se ističe Ancona i dijeli obalu pokrajine na dva dijela. Prvi sjeverni dio u dužini od oko 80 km sastoji se skoro isključivo ovog svježeg aluvijalnog materijala nataloženog rijekama Foglia, Metauro, Misa i Esino sa kanalskim lukama Pesaro, Fano, Senigallia i sidrištem Falconare Marittima. Drugi dio dužine od oko 90 km, nakon strmine Monte Conera, sastoji se od manjih srpastih asimetričnih uvala sidrišta Porto Recanati, te luke «marine» Civitanova Marche, Porto San Giorgio i San Benedetto del Tronto.

Do drugog svjetskog rata markežanska trgovina se odvijala skoro posvema preko Ancone, a ribarska aktivnost preko San Benedetto del Tronto. Poslije drugog svjetskog rata, naročito od 1951., razvija se još petrolejski kompleks (A. P. I. — Anonima Petroli Italiani) Falconara Marittima. Stoga se autor uglavnom i osvrće na ove tri spomenute luke.

A. Jutronic

PALAUSSI G.: Étude du mode de dispersion de flotteurs colorés dans la baie de Cannes. Rev. Intern. Oceanogr. Med. tom IX, 1968, Nice, France.

U Kanskom zalivu su vršena merenja trajektorija površinskih struja, i to u istočnom delu u I. Mouré Rouge, u kojoj se nalazi odvodni kanal mesne kanalizacije, i u istočnom delu zaliva da bi se saznalo kako se vrši samoprečišćavanje zaliva. Bacani su bojena plovci sa broda na utvrđenim pozicijama, a takođe i bojena materija koja se difuzno širila po zalivu.

Korišćeni su mali plovci promera 2—3 cm, različito obojeni da bi se njihovo kretanje moglo lakše pratiti. To su u stvari komadići plastične mase od polistirena dužine oko 10. cm. Pri lepom vremenu spušteno je u more 25 kg ove materije, i to 1 kg na 20 m² površine mora. Pod uticajem površinske struje i vetra plovci su nošeni u različitim pravcima. Njihovo pomeranje praćeno je s broda i sa obale. Pokazalo se da je 90% plovčića skretalo ka SE, a 10% ka E i ESE.

Drugi način merenja sastojao se u bojenju mora masom fluoresceina. Oko 300 g te materije spušteno je na dubinu od 5 m. Boja prestaje biti vidljiva kada bojena materija zahvati masu od oko 30 000 m³ mora. Brzina disperzije bojene materije je brzina difuzije otpadnih materija u moru.

U toku rada vršena su precizna meteorološka osmatranja, naročito vazdušnih struja koje najviše utiču na površinska kretanja morske mase, s tim da trajektorije morskih struja odstupaju od pravca od vetra po poznatim uticajima Koriolisove devijatorne sile. Kanski zaliv ima dva vetrovna režima — lepo vreme s lokalnim vetrovima i regionalni vetrovi (mistral, levant, tramuntana). Prvi režim je preovlađujući; oko 250 dana godišnje je lepo vreme ili sa lokalnim vetrovima. U letnjem periodu u toku noći vetra nema. Zbog različite radijacije mora i kopna u zoru se javlja tzv. koptenjak koji se oseća do 3 km od obalske linije, ali prestaje oko 10 ž pre podne. Njega smenjuje smorac obratnog pravca duvanja; on obično prati kretanje sunca s udaljenosti oko 10 km od obalske linije. Uveče ponovo nastupa tišina.

Regionalni vetrovi su znatno ređi, ali mnogo jači po uticaju na morsku

masu. Mistral duva iz W ili SW, jer je pod uticajem lokalnog reljefa. To je suv, hladan vetar, koji duva po lepom vremenu. Potiskuje površinski topli sloj, a hladna voda iz dubine izbija na površinu (ascendentna strujanja) donoseći i dubokomorsku mikrofaunu. Valovi su kratki i neujednačenih dimenzija. Mistralom se vrši transport materijala u širinu. Levant je u Kanskom zalivu sasvim različit vetar od mistrala. On je protivnog pravca duvanja, vlažan je i topal. Ubrzava generalno strujanje. Njegovi valovi su dugi i pravilni. Kada duva duže u zalivu se podigne nivo mora, bez promene površinske temperature. Obično je praćen jakim padavinama. I ovaj vetar utiče na transport materijala (otpadnih voda) po širini. Severni vetar tramuntana je vrlo redak, kao i lebič (labetch) koji dolazi s juga. Međutim, kad naiđe on je destruktivan, podižući more uz obalu za 1,8 m, stvarajući valove dužine preko 70 m. Tada se stvara snažan mlaz mora.

U zoni mešanja dva vetra može doći do velike akumulacije materijala ili obrazovanje linije duž grebena vala, a koja se pomera prema istoku ako je dominantan mistral ili prema zapadu u slučaju jačeg levanta. Vetrovi ne moraju uvek biti uzročnici strujanja mora; moguće su čak struje suprotnog pravca od vetra.

Dalje se vrši analiza merenja strujnica pri lepom vremenu i pri jakim vetrovima (mistralu, levantu i tramuntani); date su tri posebne skice koje ilustruju tipična stanja.

Izlivni nafte koji su se desili u Kanskom zalivu slučajno, a nakon izvršenih merenja, pokazali su tačnost ustanovljenih trajektorija. Nafta se nagomilavala na plažama koje su bile izložene udaru morskih struja.

Može se zaključiti da su izvršena merenja sa plovcima i bojenom materijom dala odlične rezultate. Dokazalo se da je vetar dominantan činilac u formiranju strujnih trajektorija, kako po pravcu tako i po jačini (brzini struje). Dubina nije imala vidnijeg značaja na formiranje trajektorija.

Prikazani rad može biti instruktivan i u našoj, jugoslovenskoj praksi, naročito danas kada se nalazimo na početku vrlo intenzivnog rada na proučavanju Jadrana (po saveznom makroprojektu za izučavanje Jadranskog mora). Ispitivanja strujnica su vršena za potrebe marinskih higijeničara, odnosno u

sklopu izučavanja otpadnih i zagađenih voda u obalskim morima, što je i tema koja se obrađuje kod nas na Jadranu. Iskustva u radu francuskih naučnih radnika mogu biti korisna i za nas.

M. Tešić

GRIBAUDI F.: Nel centenario del Canale di Suez. Considerazioni geografiche. Bollettino della Società geografica italiana, Rim, fasc. 11—12, 1969, str. 523—538.

Nakon održanog predavanja u novembru 1969. u društvenom sjedištu u Rimu (villa Celimontana) prigodom stogodišnjice Sueskog kanala, autor (novi direktor glasila Talijanskog geografskog društva) štampao je ovaj svoj sastav. Članak je od aktuelnog interesa, već i zbog vojno-političke krize na Bliskom Istoku i tim u vezi zatvaranja Sueskog kanala i nesigurnosti o njegovoj budućnosti. U članku se govori o nedovoljnosti starih putova i prednostima Sueskog kanala, njegovoj važnosti u svjetskom prometu i negativnim posljedicama njegovog zatvaranja, kao i o novim mogućnostima za prevoz nafte.

A. Jutronić

MORI A.: Caratteri geologici e morfologici del Promontorio Argentario secondo le acquisizioni più recenti. Bollettino della Società geografica italiana, br. 7—9, Rim 1963, str. 340—356.

Monte Argentario se, kao interesantan rt, isturio sa toskanskolacijske obale. Zbog svoje starine, svoje nestabilnosti, velike petrografske različitosti, složenih tektonskih brađenja i pomanjkanja fosila, shvatljiva su sporna mišljenja o njegovoj starosti i tektonici. Proučavanje od druge polovice prošloga vijeka (Cocchi, D'Achiardi, Forsth-Major, Lotti) i početkom 20. vijeka (Lotti, Fucini, Braun), nastavlja se tek 1950. Najnovija ispitivanja su vršili naročito A. Lazzarotto, R. Mazzanti, i F. Mazzoncini i publicirali 1964. godine. Na osnovi toga autor iznosi re-

zultate novih ispitivanja Monte Argentaria, koja su izvršili geolozi i petrografi pizanske škole.

Autor se specijalno pozabavio morfološkim osobinama Monte Argentaria u vezi sa tektonskim djelovanjem (nabiranje, rasjekline, te stepenaste i horst strukture) uz selektivnu eroziju, koja je različito djelovala na škriljevce i mezozojske vapnenačke slojeve, na koje je napadala morska abrazija i stvarala obalske oblike. Razaranje na različitim nivoima, ovisno o izostatičkim i eustatičkim kvarternarnim promjenama nastale su karakteristične serije abrazionih terasa, među kojima su najevidentnije one na 15, 25, 35, 75 i na 90—100 metara ispod morske razine.

A. Jutronić

MARCHAND B.: La structure urbaine de Caracas. Annales de géographie Paris, mai-juin 1969., str. 287—309.

Rad pretstavlja studiju urbane strukture Caracas-a, grada, koji u stanovitoj mjeri odražava »inkohrentnost jedinstva homogenih elemenata.«

Sve do 1920. godine razvitak grada je bio spor i neujednačen. Ova se pojava objašnjava elementarnim nepogodama, na primjer potresom kakav je bio 1812. godine, poteškoćama zemlje za vrijeme rata za nezavisnost kao i nedaćama prouzrokovanim građanskim ratovima i sl. Brz porast proizvodnje nafte bio je glavni razlog brzog tempa razvitka grada.

Tom prelomnom godinom porast grada i njegovo teritorijalno širenje odvija se brzim tempom. U prvom dijelu rada analizira se značenje izgradnje glavnih uličnih magistrala u povezivanju, lokalno međusobno izdvojenih, pojedinih dijelova grada. U drugom dijelu rada vrši se klasifikacija grada prema dvjema odnosnim elementima — građevinskim objektima i pojedinim distriktima. U trećem dijelu izlaže se razvojni slijed vremenskog grupiranja pojedinih urbanih elemenata i njihovo značenje u izgledu gradskog prostora.

Pored toga autor analizira aerofotografski snimak iz 1936. godine i njegovo upoređenje s današnjim stanjem, koje se posebno ističe u slici grada.

J. Pleše

PENČEV P. — ZJAPKOV I.: *Razviti na hidrologijata v Blgarija prez godinite na narodnata vlast. Izvestija na Blgarskoto geografsko družestvo, kniga X, str. 89—100, Sofija, 1970.*

Razvoj hidrologije u Bugarskoj ima niz specifičnosti koje je diferenciraju od drugih nauka. Dugo vremena ona se razvijala u okvirima fizičke geografije. Raznovrsnost potreba uslovlila je raznovrsnost metodoloških pristupa proučavanju pojedinih problema i objekata. To je uslovlilo i činjenicu da se hidrologijom bavi veoma širok krug stručnjaka, različitih naučnih profila. Autori ističu da su se u vezi s tim formirala tri osnovna pravca hidroloških istraživanja. To su: hidrotehnički, fizičko-geografski i genetički.

Organizovana proučavanja hidrotehničkog (inženjersko-tehničkog) pravca počela su pod rukovodstvom Ministarstva elektrifikacije i melioracije. Proučavane su vodene snage reka, izgradnja i iskorišćavanje veštačkih jezera, sistemi za navodnjavanje i vodosnabdjevanje naselja i industrije. Poseban značaj imaju radovi na hidrogeološkom reoniranju teritorije Bugarske, u kojima je učestvovao veliki broj naučnika. Teritorija Bugarske podeljena je na 6 hidrogeoloških oblasti, 13 podoblasti i 176 reona.

Fizičko-geografski pravac hidroloških proučavanja obuhvatio je nekoliko značajnih problema. Oni se odnose na razradu hidrometrijskih pokazatelja, karakteristike srednjeg višegodišnjeg proticaja, režima proticaja i nanosa reka, hemizam rečne vode i narušavanje proticaja reka. O navedenim problemima napisano je više radova, koji su objavljeni u raznim publikacijama.

Genetski pravac proučavanja obuhvatio je pitanja uslova formiranja proticaja i njegove višegodišnje zakonitosti. To je u tesnoj vezi sa karakterom određene teritorije i karakterom njenog daljeg razvoja, jer su vode njen nerazdvojivi deo. Pored proučavanja na terenu, izvedeni su i brojni eksperimenti. Značajni rezultati postignuti su na izučavanju vodnog bilansa, određivanju uticaja pojedinih hidroloških faktora na isti, genezi elemenata proticaja, kompleksnim hidrološkim proučavanjima pojedinih reona i dr.

U zaključku rada autori ističu da je u daljem razvoju hidrologije neophodno izbeći dupliranje poslova i veće

povezivanje nauke sa praksom. Dvadesetpetogodišnji period narodne vlasti u Bugarskoj, period je intenzivnog razvoja hidrologije, u vezi s tim je i sve veći značaj vodoprivrede i stvaranje uslova za dalje napredovanje genetskog pravca hidroloških proučavanja.

S. M. Stanković

MIHELIC D.: *Note sui punti franchi nel Mexico. Bollettino della Società geografica italiana, fasc. 1—3, Rim, 1971, str. 137—149.*

Pred pò stoljeća počelo se u Meksiku misliti na osnivanje slobodnih luka (punto franco). Izgradnjom Panamskog kanala 1914. jako je smanjen promet robe preko Tehuatepečke prevlake, te u lukama Coatzacoalcos (u Meksičkom zalivu i u Salina Cruz. Stoga je meksička vlada 1920. odredila da se ove luke uredi kao slobodne luke. Ipak taj projekt, da se roba mjesto Panamskim kanalom uputi tehuatepečkom željeznicom (sagrađena 1894.), nije uspio.

Još su Španjolci pomišljali da se atlantsko-pacifički promet uputi ovom prevlakom. Meksička vlada je u prošlom stoljeću poticala sve te pokušaje bilo željeznicom ili drumom ili gradnjom kanala (o kojemu se govorilo i na konferenciji u Parizu 1879.). Željeznica preko Tehuatepečke prevlake bila je naročito dobro zaposlena između 1907. i 1914. godine.

Slobodne luke do sredine 1950. nisu bile unosne i vlada je zato tražila praktična rješenja. Coatzacoalcos, poznat i pod imenom Puerto Mexico, je danas aktivna luka, koja s lukama Veracruz i Tampico tvori grupu od tri najvažnija meksička pristaništa, a od 1959. je pretekla Veracruz. Neprekidnom napredovanju posljednjih godina utječu različiti geografski i ekonomski faktori. Godine 1962. dograđena je velika luka na rijeci Coatzacoalcos. Luka je stvarno primorska premda se nalazi 2 km od ušća istoimene rijeke. Povezana je željeznicom i superstradom sa Salina Cruz i panameričkom autostradom sa Veracruzom, Campeche i Merida na Yucatanu.

Salina Cruz je umjetna luka na obali Pacifika. Premda se i ona dobro razvija posljednjih godina, bilo u pogledu obalnog trgovačkog prometa ili internacionalnih spedicija, postoje fi-

zički i ekonomski faktori koji ometaju njen puni razvoj. Stoga ova luka zaostaje za Coatzacoalcos.

Postoje projekti i za druge slobodne luke (Guaymas i Matias Romero, te Topolobango, Matamaros i Manzanillo.)

A. Jutronić

BEVILACQUA E.: *Trasformazioni di una piccola aerea lagunare: Malamocco. Bollettino della Società geografica italiana fasc. N. 10—12, Rim, 1970. str. 567—583.*

Problem obrane i sačuvanja vенецијanske lagune je prešao regionalne i talijanske državne granice. Autorica analizira kartografski dokumenat iz 1500. godine i pomoću novijih talijanskih topografskih karata počevši od 1887. proučava razvoj i promjene malomočke lagunarske obale i naselja prema ispravljanjima nastalima na kartama od 1897, 1903, 1910, 1931, 1940 i 1966. godine.

A. Jutronić

FUGA F.: *Il Porto di Parigi. Bollettino della Società geografica italiana, fascicolo N. 7—9, Rim, 1970, str. 370—412.*

Na udaljenosti 170 km zračne linije od morske obale ili 360 km niz rijeku, Pariz, tipični kontinentalni grad, ipak spada među najvažnija francuska pristaništa, tako da je 1963. godine bio na trećem mjestu u Francuskoj po prometu robe tj. poslije Le Havre i Marseille. Govoreći naširoko Pariz se u svom razvoju može identificirati sa historijom Seine i pristaništem.

Rijeka Oise koja je prirodna veza s Flandrijom otvara put prema Mediteranu pristižući Saone i Rhone. Nešto južnije od Pariza pritiče Marna, kojom dolazi vino i poljoprivredni proizvodi iz Champagne, praveći os za vezu između kontinentalne Francuske i rajnske Njemačke. Na zapadu su Loire i Loir. Tako je Pariz, kao nekom geografskom predodređenosti postao sastajalište političkih, administrativnih i ekonomskih interesa zemlje, dok je njegova luka slijedila taj razvoj. Razvoj grada i razvoj luke najuže su povezani.

Nakon poduzetog historijskog osvrta, autor raspravlja o stanju saobraćaja kroz nekoliko poglavlja: Pariz kao centar francuskog vodenog sistema, Značajne plavnog sistema Seine, Pariška luka i njena struktura, Generalne karakteristike i evolucija pariškog riječnog prometa i Roba i geografska struktura pariškog riječnog prometa. Nakon razmatranja o budućnosti pariške luke, autor donosi tabelu o toku ukrcanja i iskrcanja robe u tonama od godine 1912. do 1968. Godine 1912. ukrcaja je bilo 4 527 541, a iskrcaja 11 023 941 ili ukupno 15 551 842. Godine 1914 promet je spao na nešto preko 12 miliona, a 1915 na 8 miliona i tek se 1922 osnažio na 12 miliona. Promet se godišnje povećava do 1930. kad dostiže 16 miliona, a onda sve više opada naročito 1939., tako da je sveukupni promet robe 1944. iznosio tek nešto preko 3 miliona. Međutim, kroz čitavo ovo vrijeme uvijek je iskrcavanje bilo jače od ukrcaja. Poslije 1944. promet se počeo lagano povećavati do 1963. kad je prešao 15 miliona. Od tada se sve jače povećava svake godine tako da je 1968. iznosio 22 444 957, odnosno 1 838 290 ukrcane robe i 20 606 667 tona iskrcane robe.

A. Jutronić

ITALJUG — Rimski mjesečni časopis za talijansko-jugoslavenske odnose ponovno je počeo izlaziti u Italiji u veljači 1971. godine. Izlazio je i prije, ali samo od 1955. do 1966. kad mu je djelovanje bilo posvema usmjereno na ekonomsko polje. Novopokrenuti »Italjug« se ne zadovoljava samo ekonomskim odnosima već svojim člancima zahvata i političke i kulturne odnose. Razumije se, prema tomu, da časopis donosi i članke od geografskog interesa, pa smatram potrebnim da ih se registrira.

Broj 1. donosi uvodne članke Giorgia de Piva »Un ponte sull'Adriatico« (str. 13—14) i Josipa Vidmara »Adriatico, ponte tra le nazioni« (Jadran most među nacijama, str. 15—16) iz knjige »Adriatico, mare della pace« Josipa Bufalarija (Firenze) i Vladimira Kolara (Ljubljana). U istom broju je dvojezični članak Petra Neri »Moliski Hrvati«, u kojemu se govori o našim sunarodnjacima u provinciji Molise u Italiji, koji su tamo doselili krajem 15. stoljeća i do danas sačuvali svoj jezik u tri naselja: Acquaviva, Montemitro i San

Felice (str. 22—23). Još je i dvojezični članak Alda Simpera »Jača i plodnija turistička integracija« (str. 28—30).

U br. 2 štampani su talijanski članci Giorgia Cesare »Il ruolo di Trieste« (Uloga Trsta), članak I. R. »Fu aperto nel 1859 il primo consolato italiano a Belgrado« (Prvi talijanski konsulat otvoren je u Beogradu 1859, str. 19-21) i »Il transito di frontiera a Gorizia« (Granični prelaz kod Gorice, str. 24-27).

Br. 3 donosi talijanske članke »Trieste e Fiume hanno molti interessi in comune« (Trst i Rijeka imaju mnogo zajedničkih interesa) i Karla Santinija »Una grande fabbrica di coke sorgerà a Bakarac« (U Bakarcu će se sagraditi velika koksara), te dvojezični članak A. Trifoglia »Vekovni odnosi između Ancone i gradova na jugoslavenskoj obali« (str. 15—16).

U dvobroju 4—5 je dvojezični članak »Jedna decenija pomorskog saobraćaja na Jadranu«, te na talijanskom jeziku »La persca in Dalmazia nel settecento« tj. o jednom dokumentu o ribolovu u Dalmaciji u osamnaestom stoljeću i »I porti dell'Adriatico. Capodistria« tj. o luci Koper u Istri.

Dvobroj 6—7 donosi dvojezični članak Alda Simpera »Upoznajte okolicu Zagreba« (str. 5—7) i članak »Prospettive di sviluppo della collaborazione economica italo-jugoslava negli anni 70« (Perspektive razvoja privredne talijanskojugoslavenske kolaboracije sedamdesetih godina, str. 8—13).

Dvobroj 8—9 donosi dvojezični članak Milivoja Gašparovića »Sporazum o robnoj razmjeni između Jugoslavije i Italije na Srednjem i Južnom Jadranu« (str. 12—14) i talijanski članak Fedora Wenzlera »Il turismo nella pianificazione estensiva« (Turizam u širokoj planifikaciji, str. 23—25).

U br. 10 piše na obim jezicima G. Barbellini-Amidei »Manjine koje su svedene na agoniju« (str. 7—9). Na taj se članak nadovezuje na talijanskom jeziku zakonski prijedlog predložen 15. srpnja 1971. o »specijalnim normama o zaštiti slovenske jezične grupe u Italiji« (str. 10—12).

U jedanaestom tj. prosinačkom broju nema članaka od geografskog interesa.

A. Jutronic

SYMPOSION CROATICON - »Gradišćanski Hrvati«, Sveučilište Beč 1973.

U okviru proslave 25 godina osnutka i rada Hrvatskog Akademskog kluba koji je prije četvrt stoljeća utemeljen u Beču održan je Simpozij posvećen Gradišćanskim Hrvatima. Tokom dva dana, od 26. do 27. listopada o. g., na Bečkom sveučilištu uz prisustvo brojnih naučnih radnika iz Austrije, Jugoslavije i drugih zemalja podneseno je sedam referata koji su sa historijsko-geografskog, kulturnog, socijalnog i pravnog aspekta razmatrali pitanje Gradišćanskih Hrvata. Ovaj Simpozij, prvi takve vrste do sada, predstavlja u stvari početak sistematskog i sveobuhvatnog izučavanja hrvatske dijasporu u Gradišću.

U svom izlaganju prof. M. Valentić iz Zagreba osvrnuo se na 500 godina prisustva Hrvata u austrijsko-ugarško-slovačkom graničnom području te dao historijski pregled nastajanja hrvatske dijasporu prateći je od početka razvoja do najnovijeg doba. Ne manje interesantan referat održao je prof. F. Plasil iz Beča. Govoreći o socioekonomskom okolišu gradišćanskog čovjeka ukazao je na potrebu bržeg privrednog razvoja Gradišća. »Položaj i značaj gradišćanskohrvatskog jezika u slavenškoj jezičnoj grupi«, »Stvaranje i gajenje kulture Gradišćanskih Hrvatov«, »O sociologiji Gradišćanskih Hrvata«, »Pravni status hrvatske narodne grupe u Austriji de jure i de facto«, »Medunarodni modeli rješenja manjinskog pitanja i mogućnosti upotrebe za Austriju« bile su naredne teme koje su iznesene na Simpoziju. Izneseni referati dali su retrospektivan pregled o životu i problemima Gradišćanskih Hrvata što predstavlja znatan doprinos izučavanju najveće nacionalne manjine u Austriji a napose je značajan za širi krug naučnih radnika u nas.

Sva predavanja sa Simpozija kao i diskusije biti će tiskani u knjizi koju će izdati Hrvatski Akademski Klub početkom 1974. godine.

V. Mikačić

KARTE I ATLASI

ATLAS DER DONAULÄNDER. Izdaje Österreichisches Ost- und Südost-europa Institut. Redaktor J. Breu. Wien 1971—1972 (deset prvih karata)

Pred nama je deset prvih karata Atlasa podunavskih zemalja koji opsegom, sadržajem i načinom obrade mnogo obećaje. Atlas je velikog formata 68/53 cm, a glavne karte (1:2 000 000) su na dvostrukim listovima (90/62 cm); dopunske tematske karte su u mjerilu 1:4 000 000. Svaka karta je popraćena jednim listom teksta, uz koji je navedena i glavna literatura. Na kartama je obrađen cijeli prostor, što je velika prednost, ali se dopunska uspo-redna obrada ograničuje na šest zemalja: Bugarsku, Čehoslovačku, Jugoslaviju, Mađarsku, Rumunjsku i Albaniju, odnosno Shqipëriju. Taj postupak nam nije opravdan, jer je Austrija više podunavska od Čehoslovačke; redakcija je za taj postupak imala svoje razloge.

Atlas predviđa 46 dvostrukih listova karata, odnosno 46 listova teksta — bit će to veoma impozantno djelo. Gradivo je podijeljeno u tri poglavlja: Prirodna osnova (14 dvostrukih listova), Stanovništvo (12 dvostrukih listova) i Gospodarstvo i promet (20 dvostrukih listova karata). Sadržaj atlasa je dinamički koncipiran i zaslužuje posebnu pažnju.

Izdavač (u komisiji firme Franz Deuticke) dostavlja pojedine karte, koje se ulazu u dobro priređene korice. To je posebno važno, jer većina tematskih karata brzo zastaruje, a kontakt s koricnicima omogućuje dalje usavršavanje djela.

Od 10 dostavljenih karata četiri su iz prvog, četiri iz drugog i dvije iz trećeg dijela. Očito da je priređivanje tematskih karata trećeg i najopsežnijeg poglavlja (Gospodarstvo i promet) povezano s najviše poteškoća, što je i razumljivo.

Četiri karte prvog poglavlja daju uvodnu predodžbu prostora. Prve dvije su topografske (111 A i 112 B); prva predodžuje reljef jednobojno (smeđe) pojačano sa sjenčenjem a druga je u bogatoj (16) skali boja, koje su usklađene u harmonijsku cjelinu. Na toj karti se

korisnik rado zadržava i mnogo nauči. Posebno treba istaći kritički izbor sadržaja i veoma ispravan ispis nomenklature; u objašnjenjima su dani podaci o postupku pri transkripciji iz drugog pisma (ruskog i grčkog). Obrada je zahtijevala ogroman napor, može poslužiti kao primjer i dobro ilustrira ulogu i odgovornost geografa pri izradi karata.

Hipsografska karta (121) je potencirana predodžba reljefnih razlika; na prvi pogled zbuni stručnjaka, ali mu može mnogostruko korisno poslužiti; istina, stručnjaka može dovesti u zabludu. Međutim, slijedeća (122) karta (Reljef) djeluje kao korektiv. Autori su odustali od kategoriziranja reljefnih grupa. Visinski dijelovi su blago i šematski predočeni; iz ovoga se ne mogu dokučiti ni dinarski blok ni njegovi dijelovi. Šest profila, s pet puta povećanim visinama, djeluju kao korektiv. Na ovoj karti se rado zadržavamo, dobro se uočavaju hidrografske odnose, a time i reljefne prilike.

Pet tematskih karata drugog dijela posebno zadržava. Razvoj gradova 1930—60 (214) je posebno poučan, kako po njihovom prostornom rasporedu (iako statistički podaci ne omogućuju jedinstven postupak), tako i razlikama u rastu. Relativno siromaštvo gradskim naseljima na glavnini jugoslavenskog prostora potiče na razmišljanje, a proces urbane imigracije u jugoistočnom dijelu te relativnog stagniranja ili opadanja na sjeverozapadu karakteristični su za ocjenu prilika u pridunavskim zemljama. Karta može biti podloga i poticaj posebne studije. Treba istaći kritički odnos prema korištenim podacima.

Na listu 216 predočena je dobná struktura s pet tematskih karata: stanovništvo 1—14, stanovništvo 15—24, stanovništvo 25—64 i preko 65 godina te dobné piramide za 6 zemalja. Značajno je da se prostori velikog broja djece gotovo poklapaju s onima, gdje je malo staraca! Radna godišta se okupljaju prema krajevima veće ponude rada. Pravilna piramida Albanije te gotovo izgled stupa u predodžbi stanovništva Mađarske su krajnosti, između kojih su četiri druge zemlje. Promatranje i međusobno poređenje potiče na razmišljanje, daju osnovu za važne za-

ključke, koji se mogu provjeriti u komentaru i navedenoj literaturi.

Cetiri tematske karte »Stanovništvo prema zanimanjima« na listu 221 dobro se vežu i dopunjuju ono što je predloženo na listu 216. Raspored udjela poljoprivrede i industrije se međusobno dopunjuju. Poljoprivreda prevladava na jugoistoku, a val industrijalizacije prodire sa sjeverozapada. Izolirana odstupanja potiču na razmišljanje i bogate sadržaje. Posebno su poučne predodžbe rasporeda trgovine i prometa te ostalih usluga. Steta što nije predložena Albanija za koju nije bilo podataka.

Upravna organizacija na listu 251 daje, uz popratni komentar, korisne leksikografske podatke.

List 332 predložuje raspored kapaciteta i mreže elektriciteta, a na dijagramima je prikazan porast kapaciteta u šest zemalja od 1938. do 1969. Modra boja za hidroenergiju i crvena za termoelektroenergiju čine predodžbu posebno preglednom. Veoma je značajan dominirajući udio termoelektroenergije, osim Jugoslavije. Posebno impresionira porast kapaciteta u Čehoslovačkoj i Rumunjskoj, gdje dominira termoelektroenergija. Ovu kartu uz pomoć popratnog komentara treba posebno studirati.

Karta 341 predložuje industriju prema broju zaposlenih i osam glavnih vrsta. Na popratnim dijagramima predložen je procentualni porast produkcije (1950 = 100). Ova karta je odlična dopuna i ilustracija predodžbe udjela industrijskih zanimanja na listu 221. Posebno su za nas važne zone koncentracije industrije od Trsta alpskim rubom prema Šleskoj i od Rijeke duž osi Zagreb-Budimpešta do Karpat. Impresionira veliki relativni porast industrijske produkcije u Bugarskoj, Rumunjskoj i Albaniji. Ovo je samo poticaj da se ova značajna predodžba i popratni komentar gledaju i studiraju.

Austrijski Institut za istočnu i jugoistočnu Evropu preuzeo je golem zadatak. Do sada objavljene karte svjedoče da preuzetu zadaću veoma savjesno i uspješno obavlja. Treba poželjeti da se taj posao što prije do kraja dovrši. Nadamo se da će Atlas podunavskih zemalja biti poticaj za izradu neophodno potrebnih nacionalnih atlasa, a za sada je on temeljni dokument za upoznavanje važnog prostora jugoistočne Evrope. Do sada objavljene karte dobro ilustriraju heterogenost onog što se buhvača pod nazivom »podunavske

zemlje« i to je jedan od važnih rezultata ovog vrijednog dokumenta.

J. Roglić

II SAVJETOVANJE O KARTOGRAFIJI (Beograd, 17. i 18. 11. 1971.)

Savez geodetskih inženjera i geodeta Jugoslavije organizirao je drugo opće jugoslavensko savjetovanje o kartografiji. Savjetovanje je održano u Beogradu 17. i 18. studenoga 1971. god. pod pokroviteljstvom Izvršnog vijeća SR Srbije.

Uz domaće delegate i goste bili su prisutni i predstavnici gotovo iz svih socijalističkih zemalja (Poljske, Bugarske, Čehoslovačke, Mađarske) koji su u pozdravnim riječima zaželjeli uspješan rad Savjetovanju.

Činjenica da je ovo tek drugo Savjetovanje nakon oslobođenja govori o položaju kartografije u nas. Naime, u Jugoslaviji nema izdvojenih kartografskih institucija koje bi razvijale i unapređivale specijalno samo ovu naučnu disciplinu. Ali, ipak je kartografija zastupana u većoj ili manjoj mjeri kao neophodna pomoćna nauka gotovo na svim geografskim i geodetskim institutima i katedrama.

Sličan je položaj kartografije i u većini ostalih zemalja. Izuzetak su SSSR i Bugarska gdje kartografija zauzima značajno mjesto, što se je odrazilo i na stručnim rezultatima u spomenutim zemljama. Slijede SAD i SR Njemačka u kojima su tek nedavno otvorene katedre za kartografiju.

U skladu s općim položajem kartografije kako u svijetu tako i u nas i njena uloga u međunarodnim forumima nije posebno istaknuta. Već se kartografska problematika razmatra u okvirima srodnih nauka.

I bez obzira na ovakvo stanje ne možemo osporiti sve veće značenje kartografije. Ona je osnova u cjelokupnom našem društvenom i privrednom razvoju. Svojim objektom zainteresirala je brojne stručnjake srodnih disciplina u prvom redu geodete i geografe koji su bili aktivni učesnici i na ovom Savjetovanju.

Širok dijapazon aktualnih kartografskih problema odrazio se kroz brojna predavanja. Nemoguće ih je ovom prilikom pojedinačno analizirati. Ističemo radove suradnika VGI, a posebno vrlo zanimljive i korisne priloge

stručnjaka iz SR Slovenije, po pitanju sasvim praktične tematske kartografije, obradene najsuvremenijim metodama. Njihovi zapaženi rezultati dokaz su uspješnog koordiniranog rada na vrlo praktičnim kartografskim problemima u ovoj republici.

Zaslugom organizatora svi su referati pravovremeno otiskani te uoči Savjetovanja podijeljeni delegatima. Zainteresirane upućujemo na tu publikaciju u dva sveska »Savjetovanje o kartografiji« SGTJ, Beograd, 1971, a radi općeg pregleda u karakter Savjetovanja donosimo samo naslove pojedinih priloga. To su:

Kartografija kao nauka; Istraživanja u kartografiji; Međunarodne kartografske organizacije i njihovi zadaci; Informacija o suvremenom stanju radova na standardizaciji geografske terminologije u Jugoslaviji; O standardizaciji geografske terminologije na općegeografskim kartama; O potrebi izrade atlasa SFRJ; Pojam kvalitete geografske karte; Kartometrijski metod proučavanja nekih fizičko-geografskih pojava; Mogućnost fotogrametrije i njen odraz na savremenu kartografiju; Izrada vazduhoplovnih karata u svetlu međunarodnih propisa; SYMAP — GZ verzija — mogućnost upotrebe malih računara za tematsku kartografiju; Novija dostignuća i razvojni pravci u tehnologiji i tehničkim reprodukcijama karata i planova; Primjena novih reprografskih postupaka u kartografiji; Savremena izrada pedoloških karata kod nas; primjena aerofotogrametrije; Tehnologija održavanja topografskih karata; Automatizacija u kartografiji; Suvremen postupak lijepljenja geografskih naziva na izdavačkim originalima karata i planova; Dva načina izrade originala karte 1:100 000; Karta za planiranje; Korišćenje geodetskih planova i karata u privredi; Ispitivanje tačnosti karte 1:25 000; Stanje i mogućnosti mestne kartografije; uporabnost geodetskih načrtov velikih merila za namene urbanističkog planiranja; Kartografski problemi projekta regionalne prostorske dokumentacije občine Maribor; O navigacionim zračnim kartama; Neka pitanja opšte državne karte; Jadransko more na obalnim i kursnim pomorskim kartama XX stoljeća.

Navedeni referati potakli su i na obilnu diskusiju, a mnoge ideje i izloženi problemi u predavanju ili diskusiji poslužili su donošenju zaključaka koji su svedeni u sedam točaka. Njihov osnovni smisao možemo svesti na

jedini cilj — unapređivanje i afirmacija kartografije u Jugoslaviji kroz razne vidove stručne aktivnosti.

Istovremeno je bila uređena i prigodna izložba karata, te aparata i kartografskog pribora. Izlagači izabranih i vrlo uspjelih kartografskih radova bili su: VGI iz Beograda; Kartografski laboratorij Geodetskog fakulteta, »Školska knjiga« i »Učila« iz Zagreba; »Geokarta« i »Geopremere« iz Beograda. Komercijalni dio izložbe pripremili su: »Mladost« iz Zagreba; »Jugolaboratorija« iz Beograda i ostali.

Na kraju treba konstatirati da je ovo Savjetovanje u potpunosti uspjelo, a u cilju daljnjeg i još boljeg razvoja kartografije u našoj zemlji, potrebno bi bilo slične skupove češće organizirati

P. Novosel

KARTOGRAFIJA U PROSTORNOM PLANIRANJU (naučno-tehničko savjetovanje) Ljubljana, 15. i 16. novembra 1973.

Ovo Savjetovanje organizirali su Savez geodetskih inženjera i geometara Jugoslavije i Slovenije s ciljem da se sagledaju svi problemi kao i zadaci kartografije u značajnom kompleksu prostornog planiranja republika i pokrajina SFRJ. Stoga su pozvani predstavnici svih struka koje se bave prostornom problematikom. Tekstualni dio Savjetovanja odvijao se je kroz četiri radne sjednice: 1) Kartografske osnove i sistemi za potrebe prostornog planiranja; 2) Kartografija u prostornom planiranju; 3) Nove kartografske tehnologije u prostornom planiranju i 4) Međunarodna suradnja-izvještaji. Izneseni referati ukazali su na jak razvoj moderne kartografije u posljednje vrijeme i u nas, a posebno na razvoj tematske kartografije na koju otpada oko 80% cjelokupne kartografske djelatnosti. I ovog puta zapaženi su radovi stručnjaka iz SR Slovenije i njihovi praktični rezultati primjenjeni na širi, republički prostor (izrada ODK 1:5 000 i sl.)

Tematska dopuna ovome Savjetovanju bile su prigodne izložbe. Posebno ističemo izložbu: »Eduard Imhof — život i rad. koja je svečano otvorena u prisustvu prof. E. Imhofa velikog suvremenog švicarskog kartografa i osnivača Međunarodne kartografske asocijacije.

P. Novosel